

TÜRK – YUNAN İLİŞKİLERİ (1878 – 1952) TURKISH - GREEK RELATIONS (1878 - 1952)

Yrd. Doç. Dr. Mehmet KAYIRAN¹ Yrd. Doç. Dr. Mustafa Yahya METİNTAŞ²

Özet

Yunanların bağımsızlık hareketleri 2 Mahmut zamanında fiilen başlamış ise de, fikir hareketleri sahasında bağımsızlıkçı faaliyetler Üçüncü Selim devrinden, 18 yüzyıl sonlarından itibaren başlamıştır. Yunan bağımsızlık hareketinin doğuşu ve gelişiminde Rusya'nın önemli bir katkısı olmuştur. Yunanlıların oturdukları bölgelere Çar 1. Petro'dan itibaren Rus propagandacıları yayılmış ve Daha sonra bağımsızlık hareketleri olarak yeşerecek fikirlerin ilk tohumlarını atmışlardır.

Yunan isyanları boyunca gerek Rusya gerekse diğer batılı devletler bu İsyan hareketlerini her açıdan desteklemişlerdir. Batılı siyasi ve fikri kışkırtmaların yanı sıra 18. yüzyılın sonlarına doğru Yunan şair ve yazarları arasında Hristiyan ve Yunan Bizans İmparatorluğu'nu yeniden canlandırmak düşüncesi önemli bir ilham kaynağı olmuştur. Bu çerçevede Yunanlılar "Megalo İdea" adıyla anılan ideolojiyi yaratmışlardır.

İlk Yunan isyanı, Balkan topraklarında, 1821 yılından itibaren oldukça geniş bir alanda ortaya çıkmıştır. İsyan sadece Yunanlılar tarafından gerçekleştirilmemiş Balkanlardaki diğer Slav ve Hristiyan uluslar tarafından da desteklenmiştir. Osmanlılar ilk isyan girişimlerini bastırmışsa da gerek Rusya'nın gerek diğer Batılı emperyalist ülkelerin isyan bölgelerini ve Yunan halkını Osmanlı Devleti aleyhine sürekli kışkırtma ve isyanları destekleme politikaları sayesinde karışıklıklar son bulmamıştır. Bu süreç 1830 baharında Mora Yarımadası'nda bir Yunan Devleti'nin resmen kurulması ile sonuçlanmıştır.

Genç ve küçük Yunan Devleti Osmanlı Devleti aleyhine sürekli genişlemiş ve yeni topraklar elde etmiştir. Osmanlı Devleti bünyesinde, Girit'te, Balkanlarda ve Anadolu'da aralıksız olarak yeni Rum - Yunan isyanları ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti (Türkiye) aleyhine Yunan genişlemesi 1922 sonbaharına kadar devam etmiştir. Bu dönemde Yunan ilerleyişi, Ankara'nın batısında, Sakarya Meydan muharebesinde Türkiye Büyük Millet Meclisi orduları tarafından durdurulmuştur.

Bu çalışmamızda 1821 den itibaren gerçekleşen Yunan isyanlarını, özellikle Batılı emperyalist devletlerin isyancılara hem isyan bölgelerinde hem de masa başında bizzat kendi ilke ve prensiplerini çiğnemek pahasına verdikleri destek çerçevesinde genel bir çerçevede inceleyip, değerlendireceğiz.

Anahtar kelimeler: Yunan İsyanı, Balkanlar, Osmanlı Devleti.

Abstract

The independence movements of the Greeks began to emerge in the time of Mahmut 2, beginning from the period of the Third Selim, from the end of the 18th century, became an important contribution of Russia in the birth and development of the Greek independence movement. The Russian propagandists dispatched by Tsar 1. Petro laid their first seeds of ideas to be as independent movements of independence.

Other countries needed during the Greek rebellions have also supported these rebellious movements in their favor. Western political and intellectual incitement, as well as towards the end of the 18th century, has been an important source of inspiration for reviving the Christian and Greek Byzantine Empire among Greek poets and writers. In this framework, the Greeks created the ideology called "Megalo Idea".

The first Greek revolt, the Balkan lands, has been a once-in-a-lifetime since 1821. The rebellion was supported not only by other Slavic and Christian nations but by others in the Balkans. Although the Ottomans repressed their first revolt attempts, the confusion did not end with the demands of Russia,

the rebellion region of other Western imperialist countries and the politics of continually provoking and supporting the Greek people against the Ottoman State. This resulted in the formal formation of a Greek State in the Mora Peninsula in the spring of 1830.

The Young and the Little Greek State has been continually enlarged against the Ottoman State and has acquired new lands. Within the Ottoman State, new Greek - Greek revolts have unfolded in Crete, the Balkans and Anatolia. Ottoman Empire (Turkey) against the Greek expansion was continued until autumn 1922. Greek progress in this period, part of Ankara, was stopped by the Grand National Assembly of Turkey army in the Battle of Sakarya.

We will examine and evaluate the Greek revolts that took place in the 1821s in this work, especially at the expense of the Western imperialists at the expense of violating their own principles and principles, both in the areas of anti-revolutionary affairs of the states and at the table.

Key words: Greek Rebellion, Balkans, Ottoman State.

¹ Yrd. Doç. Dr. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Fen – Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
Eposta: mkayi@ogu.edu.tr

² Yrd. Doç. Dr. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Fen – Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
Eposta: mmetintas@hotmail.com

Giriş

1877 - 1952 tarihleri arasındaki Türk-Yunan ilişkilerinin incelenmesine geçmeden önce araştırmamızın başlangıç tarihini teşkil eden Osmanlı-Rus Savaşı ve Berlin Kongresi'ne kadar olan gelişmelerin bir özetini vermemiz yerinde olacaktır.

Batılı büyük devletlerin açıklamaya çalışacağımız dönemden önce, Türkler ve Yunanlılara karşı izledikleri politikanın genel olarak tespiti, 1877 - 1878 sonrası politikalarındaki değişmelerin ya da devamlılıkların daha iyi anlaşılmasına da yardımcı olacaktır¹:

11. yüzyılın ortalarından sonra, Bizans, ekonomik ve sosyal çöküntüye maruz kaldı. Büyük toprak sahipleri ve askeri aristokrasi hareket serbestisi kazandı. Bu nedenler 11. ve 15. yüzyıllar arasında Bizans merkezi hükümeti zayıfladı. Ortaçağların sonlarında meydana gelen bu gelişme Bizans İmparatorluğu'nun çökmesine katkıda bulunan en önemli faktördür. 13.yüzyılda 'Frank' istilası ve IV. Haçlı Seferi Bizans'taki bu yapı değişikliğini tamamladı. Merkezi hükümetin zayıflaması dıştan gelen etkilere karşı koyma gücünü azalttı. Siyasal ve Sosyal çalkantı ortasında kalan imparatorluk kolaylıkla çöktü. Bizans İmparatorluğu'nun zayıflama döneminde Balkan Milletleri ve İtalya Şehir devletleri bağımsızlık talebiyle ulusal istekler doğrultusunda harekete geçtiler².

“**Bizans**” adı, Anadolu'nun Roma egemenliğine girmesinden sonra Roma devlet sisteminin Grek kültürü ile karışmasından meydana gelmiştir. Anadolu'nun Roma egemenliğine girmesinden sonra ise, buradaki halka Romalı anlamında “**Rum**” denilmiştir (M.Ö. II. yüzyıl). “**Yunan**” adı tarih öncesinde Doğuluların Anadolu kıyılarında yaşayan halka verdiği “**Yuana**”dan çıkmıştır ve bugün Türkçe 'de yanlış olarak Yunanistan halkını ifade eder şekilde kullanılmaktadır. Çok değişik kavimler yakınlaşmasının ve ortak düşmanlara karşı birliğini ifade eden “Helen” adı bugünkü Yunanistan halkının kendilerine

¹ Türk-Yunan ilişkilerini konu alan birçok inceleme yayınlanmıştır. Son yıllarda da bir bütün olarak Türk-Yunan ilişkilerini inceleyen değerli makaleler yayınlanmış ve sempozyumlar düzenlenmiştir. Bkz. **Foreign Policy** İnstitute, **Forelgn Policy** Valume:5, Nos:1-2, Ankara, in February, 1977; T.C. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, **Tarih Boyunca Türk Yunan İlişkileri; (20 Temmuz 1974'e kadar (21-23 Mayıs1986) Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildiriler**, Ankara 1986.

² Şerif BAŞTAV, “Greeks Under The Ottoman Rule” (1453-1831), **Forelgn Policy**, Valume:5 Nos:1-2, Ankara 1977, s.6, (Makalenin bütünü için bkz.: Ss.6-28, Bundan sonraki dipnotlarda adı geçen dergi kısaltılarak verilecektir.)

verdiği addır ve tarihi gerçeklere dayanmaktadır. Bu nedenle Yunanistan halkını “Helen” adıyla anmak daha doğrudur³.

“Antik kültürün sahipleri olan ve Batı Anadolu’da yaşamış bulunan İyonların ne dil ve ne de ırk bakımından Greklerle bir ilgisi yoktur... Persler, Lâtinler, Romalılar, Slav ve Türkler de Yunan Yarımadası’nı istila etmişler dolayısıyla bölgede “Grek” isminde saf bir ırk kalmamıştır...”⁴.

Konumuzla doğrudan ilgisizmiş gibi görünen bu açıklamalara değinmemizin nedeni; Yunanlı dendiği zaman “**Kadim Grek Uygarlığı**”nı ortaya koyan kavim ile şimdi yaşayan Helen halkı yanlış olarak gerek dünya kamuoyunda gerek Türkiye’de eşanlamda çağrışım yapmaktadır. Avrupalı devletlerin Türkler karşısında hemen hemen her dönemde Yunanlıları desteklemelerinin bir nedeni de bu yanlış kanıdır. Oysa bugünkü Yunanlılar ırk birliğinden çok, Ortodoks mezhebi ile dil beraberliğinin (Hellen) yarattığı çeşitli etnik karışımı melez bir topluluktur⁵.

Büyük Roma İmparatorluğu’na bağlı Latin ve Bizans Despotlarının yönetimi altındaki Mora, Attika, Epir, Teselya ve Makedonya dâhil Yunan Yarımadası’nın tamamı, 1396 Niğbolu Savaşı’ndan sonra Yıldırım Beyazıt’ın 1397’deki Mora Seferi sırasında Atina’yı zaptı ile Osmanlı hâkimiyetine geçmiş ve bölgede yaşayan, Rum halkı zulüm ve esaret idaresinden kurtularak kendi örf ve adetleri içinde serbest bir yaşama kavuşmuştur. Türk yönetiminin Rum cemaatinin mahalli idarelerinde serbest bırakması Yunanlılığın devamına imkân sağlamıştır⁶. Diğer Balkan milletleri gibi Yunanlılar da Türkler’ in koruyuculuğunda askerlikten muaf tutulmuştur, ticaret ve sanata yönelmeleri sonucunda ekonomik durumlarını Müslüman halka oranla çok yüksek düzeye çıkarmışlardır. Babıâli’nin tercümanlık hizmetlerini ele geçirmeyi başaran Rumlar, Eflak ve Budan voyvodalıkları başta olmak üzere Erdel, Sırbistan ve Adaların yönetiminde görevlendirilmişlerdir⁷.

³ Muzaffer ERENDİL, “Yunanlılar’ın Kökeni ve Yunan Milliyeti (Greklerle) İlgili Kavram ve Deyimler” **Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri**, Üçüncü... s.110-111, (Bildirinin Bütünü İçin Bkz. Ss.102-11).

⁴ Daha geniş bilgi için bkz.: Cemal ÖZKAN, “Türkiye’nin Komşusu Yunanistan İle İlişkilerinin Dünü Bugünü”, **Güncel Konular**, Sayı,7 (Ağustos 1986), Gnkur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 1986, S.45 (İncelemenin tamamı için bkz.: Ss.37-59).

⁵ **Yukarıda** a.g.m., s.46.

⁶ **Yukarıda** a.g.m., s.46.

⁷ Halil İNALCIK, “Osmanlı İmparatorluğu: Osmanlı İmparatorluğu’nda Kültür ve Teşkilat”, **Türk Dünyası El Kitabı**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1976, ss.974-990. Ayrıca Bkz.: Stanford SHAW, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, C.1. (1280-1808), İstanbul 1982, s37-46; Fuat KÖPRÜLÜ, **Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu**, Ankara 1984; Taner TİMUR, **Kuruluş ve Yükseliş Döneminde Osmanlı Toplumsal Düzeni**, Ankara 1979.

Fatih Sultan Mehmet, Mora’da başlayan karışıklıklar üzerine birincisi 1458, ikincisi 1460 da iki sefer düzenleyerek, daha önce vergiye bağlanan Mora’yı, iki yıl sonra da Trabzon’u Osmanlı sınırlarına dâhil etmiştir. Fatih Sultan Mehmet devrinde imparatorluk haline gelen Osmanlı Devleti’nin hoşgörülü yönetimi ile kendilerine tanınan serbestlik bir yana, dağılmak üzere olan Ortodoks kilisesi Katoliklere karşı güçlendirilmiş, Rumcanın resmi dil olarak Rumlar arasında kullanılmasına izin verilmiştir. Kısaca Rumlar, Mora’da bağımsız bir devlet oluşuncaya (oluşturuluncaya) kadar dört yüz yıldan fazla bir süre (Türkler’ in koruyuculuğunda) Osmanlı İmparatorluğu’nun en rahat cemaati olarak yaşamışlardır. Yalnızca Yunanlılar değil, diğer Gayrimüslim reaya da din serbestliği yanında her zaman şefkat ve anlayış gösterilmiş, imtiyazlar verilmiştir. Örneğin, XIX yüzyıl başında teşekkülüne müsaade edilen “Avrupa tüccarı” adı verilen grupla gayri müslim tebaa, bazı bakımlardan Türk ve Müslüman tüccardan daha fazla haklar elde etmişlerdir. Bununla birlikte, dış tahriklerin de etkisi ile Yunanlılar “İstiklâl sevdasına düşmüşlerdir”⁸.

XVI. Yüzyılın sonlarında aşamayacağı engellerle karşılaşan Osmanlı İmparatorluğu’nun bir yandan iç teşkilatındaki yenileşme ve gelişmenin durması, öte yandan Batı’daki bilimsel, fikri, ekonomik gelişmeleri takip edemeyişi, ticaret yollarının değişmesi gibi birbirine bağlı iç ve dış sebepler kompleksinin bir sonucu olarak⁹ duraklaması, gerilemesi, nihayet XVIII ve XIX. yüzyıldan itibaren de, dağılmasını kolaylaştıran ve zorunlu hale getiren “milliyetçilik” akımının¹⁰ Osmanlı imparatorluğunu bölmek ve parçalamak isteyen devletlerce özellikle de Rusya tarafından bir araç olarak kullanılması önce Sırplarca başlatılan isyanların Yunanlar arasında da yayılmasına ve güçlenmesine sebep olmuştur¹¹.

1. 1821 Yunan İsyanından 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşına Kadar Türk-Yunan İlişkileri Ve Batılı Büyük Devletlerin Politikası

Yunanlıların bağımsızlık hareketleri fiilen II. Mahmut zamanında başlamış ise de XVIII. yüzyılın sonlarında, yani III. Selim devrinden itibaren bu hareket fikir sahasındaki faaliyetleri ile kendini göstermiştir¹².

⁸ Mübahat S. KÜTÜKOĞLU, “Yunan İsyanı Sırasında Anadolu ve Adalar Rumlarının Tutumları ve Sonuçları”, **Tarih Boyunca Türk Yunan İlişkileri**, Üçüncü Askeri..., s.157 (Bildirinin tamamı için bkz.: Ss 133-157); Ayrıca bkz.: Ali İhsan Bağış, **Osmanlı Ticaretinde Gayri Müslimler...** (1750-1839), Ankara 1983.

⁹ Bernard LEWIS, **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, Çev.: Metin KIRALI, Ankara 1970, s.21-39.

¹⁰ Osmanlı Devleti’nin dağılma sebepleri hakkında bkz.: Yusuf AKÇURA, **Osmanlı Devleti’nin Dağılma Devri (XVIII ve XIX Asırlarda)**, 2.baskı, Ankara 1985. S.1-9 v.d.

¹¹ Bkz.: Alaeddin ŞENEL, **Siyasal Düşünceler Tarihi: Çağlar Boyunca Siyasal Düşüncenin Değişimi**, Ankara, 1982, s.351-365-366, (Daha önce bu konuda hazırladığımız seminer ödevinden özetlenmiştir).

¹² Yusuf AKÇURA, Yukarıda **a.g.e.**, s.17

Yunanlıların oturdukları memleketlere I. Petro'dan başlayarak Rus propagandacıları dağılmışlardır. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki gayrimüslim reayayı kendi siyasi çıkarları için kullanan Rusya ve diğer Avrupalı devletler Avusturya dışında Yunan İsyanını her bakımdan desteklemişlerdir. Dış ve siyasi etkilerle birlikte, XVIII. yüzyıl sonlarına doğru Yunan şair, yazar ve aydınlarının “Hristiyan ve Yunanlılaşmış Bizans İmparatorluğu'nu tekrar diriltmek” gibi bir hayale, “Büyük Fikir” (Megali İdea) adının vererek başlattıkları çalışmaları da vardı. Megali İdea amacı için çalışanların başında, Adamantius Korayis (XVIII. yüzyılın ortalarında) ve 1760 da Tesalya'da doğan Rigas sayılabilir¹³.

1814'de Atina'da kurulan “Heteria Flamusan” ve Odessa'da zengin Yunanlıların kurdukları “Filike Heteria” derneklerinin Memleketeyn'de Rusya'da ve Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde yaşayan Yunanlılardan birçok zengin üyesi oldu. Her iki dernek de yeni bir Yunan devleti kurmak yolunda harekete geçtiler¹⁴.

Yunan İsyanlarını Eflâk ve Boğdan'da Aleksander İpsilanti başlattı. Rusya'nın yardımının sağlanması ile isyana Romenlerin, Sırpaların ve Bulgarların da katılacağını umut eden İpsilanti, “Etniki Eteryia” üyelerinin karşı çıkmasına rağmen isyanı Mora'da değil Tuna prensliklerinde (Eflak – Boğdan) başlattı. Bu isyan Osmanlı güçlerince kolaylıkla bastırıldı¹⁵. Tuna prensliklerindeki isyanın bastırılması sonrasında bu kez, Mora'da yeni ve daha güçlü bir isyan ateşlendi¹⁶. Aslında İpsilanti'nin planına göre isyanın Mora yarımadasında ve Tuna prensliklerinde birlikte başlayacak ve Osmanlı Devleti güçleri Balkanların büyük bir kısmında aynı anda patlayan isyana müdahale etmede zorluk yaşayacaklardı¹⁷. Ancak Mora'daki hazırlıkların zamanında tamamlanamaması bu bölgede isyanın gecikmesine yol açtı. Bölgeye gönderilen Yusuf Paşa'nın aldığı önlemler ile Mora isyanı da Osmanlılar tarafından bastırıldı. O dönemde Avrupa'da egemen olan “**Meternich politikası**” nerede çıkarsa çıksın liberalizm ve milliyetçilik kaynaklı isyanların bastırılması için tüm Avrupa devletlerinin işbirliğini öngörüyordu. Buna göre, Avusturya, Rusya, İngiltere ve Fransa “Meternich politikası” gereği “Yasallık İlkesi” çerçevesinde, yasal otorite olan Osmanlı yönetiminin yanında yer almalıydı.

¹³ Yusuf AKÇURA, a.g.e. s.19, Ayrıca Bkz.: T.C.Gnkur.As.T. ve Str.Et.Bşk., **Türk Yunan İlişkileri ve Megalo İdea**, Ankara,1985.

¹⁴ Coşkun ÜÇOK, **Siyasal Tarih (1789-1960)**, 2.baskı, Ankara 1978, s.66.

¹⁵ Enver Ziya KARAL, Osmanlı Tarihi, c.V, Ankara 1970, s.112; ÖZKAYA, “1821 Yunan (Eflak-Boğdan), İsyanları ve Avrupalıların İsyan Karşısındaki Tutumları” **Tarih Boyunca Yunan İlişkileri**, Üçüncü Askeri... s.115-130.

Tartışmalar s.131-132.

¹⁶ Enver Ziya KARAL, a.g.e., c.V, S.112-113

¹⁷ Barbara JELAVÍCH, **Balkan Tarihi – 18 – 19. Yüzyıllar**, Küre Yayınları, İstanbul, 2006, s. 240 – 241.

Ancak Mora isyanı Meternich Düzeni'ne rağmen başta Rusya olmak üzere İngiltere ve Fransa tarafından desteklendi¹⁸.

Rus Çarı I. Aleksander'in yerine geçen I. Nikolay, bir an önce Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu'ndaki emellerini gerçekleştirmek istiyordu. Rusya, ya doğrudan Boğazları ele geçirmek veya Balkan'lar da kendine bağlı küçük devletler kurarak hiç olmazsa bu yolla Ege ve Akdeniz'e inmek istiyordu. Böylece de Avrupa'da daha etkin bir statü elde edebileceğini düşünüyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nu ya doğrudan egemenliğine almayı veya parçalayarak kendisine katmayı planlıyordu. Çar I. Petro'dan başlayarak gelişmeye başlayan bu politikanın gerçekleştirilebilmesi için diğer Avrupa devletleri ile yapılacak iş birliği ve pazarlıklarla amacına ulaşmayı da denemekteydi.

İngiltere ise, Osmanlı Devleti'nin parçalanmasına taraftar değildi. İsyan başladığı sırada başbakan olarak görev yapan Castlereagh ve onu halefi Robert Canning'in ikisi de Osmanlı İmparatorluğunun bütünlüğünden yanaydı¹⁹. Osmanlı İmparatorluğu toprakları XIX. yüzyıl başlarından itibaren İngiliz sanayii için bir pazar ve hammadde kaynağı olmaya başlamıştı. Rusya'nın boğazları ele geçirip Akdeniz'e inmesi ve İngiltere'nin doğu ticaretini engellemesi İngiltere'ye zarar verirdi. Zayıf bir Osmanlı İmparatorluğu'nun bir bütün olarak korunması İngiliz çıkarlarına uygundu. Bu dönemde, İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu bünyesindeki Protestanları, Fransa Katolikleri, Rusya ise Ortodoks'ları korumak bahanesi ile Osmanlı devletinin iç işlerine karışıyorlar ve bu toplulukları kendi çıkarları ve etkinliklerini artırıcı bir araç olarak kullanıyorlardı. Ancak, İngiltere için Yunan isyanına destek olmanın zorlayıcı yönleri de vardı. Her şeyden önce Türk'ler Müslüman, Yunanlılar Hıristiyan'dı. İngiliz kamuoyu, Batı Medeniyetinin kaynağını teşkil ettiğine inandığı düşüncelerin sahibi; eski Yunan düşünürlerinin torunlarını Türklerin egemenliğinde kurtarılması için İngiliz hükümetine baskı yapıyor ve bu baskının dozu gittikçe artıyordu²⁰.

Ayrıca, Rusya desteğinde kurulan bir Yunanistan İngiltere'nin hiçbir işine yaramaz ve Rusya'nın bir kuklası olur. İngiltere'nin Akdeniz ve Doğu'daki çıkarları yine tehlikeye girerdi. İngiltere bu nedenlerle Yunanistan'ın kurucu rolünü tek başına Rusya'ya bırakmak istemedi ve Yunan İsyanlarını destekledi.

¹⁸ Hüner TUNCER, “Doğu Sorunu” ve Büyük Güçler (1853 – 1878), Ümit Yayıncılık, Ankara, 2003, s. 21.

¹⁹ Barbara JELAVICH, a.g.e., s. 248.

²⁰ Yunan İsyanları, Eski Yunandan alınmış her türlü akıl dışı yorumu reddeden rasyonel düşünce, Eski Roma'dan alınmış Hukuk temeline dayalı toplum disiplini ve Hristiyanlıktan alınan değerlerinin Batı medeniyetine kaynak teşkil eden temel unsurlar olması dolayısıyla Avrupa kamuoyu tarafından yaygın bir şekilde desteklenmiştir. Günümüze kadar kültür ve dini nedenlerden dolayı, Türk-Yunan ilişkilerinde Batılı devletlerin kamuoyunun tercihi Yunanistan lehine olmuştur.

1826 yılında İngiliz Hükümeti Wellington Dükünü, Nikolay'ın taç giyme törenine katılması için Rusya başkentine gönderdi. (St. Petersburg) 6 Nisan 1926'da Rusya ve İngiltere “**St. Petersburg Anlaşmasını**” imzaladı. Bu anlaşma ile İngiltere, Mora'da özerk bir Yunan Devleti'nin kurulmasını ve isyancıları desteklemeyi kabul ediyordu²¹.

Fransa, daha çok dini nedenler ve yukarıda çalıştığımız kültürel etki ile Yunanistan isyanlarını destekledi. Ekonomik ve siyasi etkinlikte, İngiltere ve Rusya 'dan da geri kalmak istemiyordu.

Avusturya ise, yapısı Osmanlı İmparatorluğu'na benzediği için isyana karşı çıktı ise de bir sonuç alamadı. Yunan isyanı ve sonrasında yaşananlar Meternich' in başarılı politikasına indirilen en büyük darbe oldu²².

İstanbul'dan gönderilen kuvvetler Mora'daki isyanı kısmen bastırılmışlarsa da tamamen duruma hâkim olunamadı. Babıâli, Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın yardımı ile 23 Nisan 1826'da ayaklanmayı tamamen bastırdı. Bu durum üzerine Rusya gerilimi daha da arttıracak tedbirleri uygulamaya koydu. 7 Ekim 1826'da İngilizlerin de tavsiyesi ile Babıâli Ruslarla savaşı göze alamadığı için Akkerman Antlaşmasını imzalamak zorunda kaldı. Rusya, kendisine bağlı bir Yunanistan kurmak istiyordu. Yukarıda sözünü ettiğimiz nedenden dolayı İngiltere ve Fransa, Rusya ile birlikte hareket ederek hem kamuoylarını hem de Akdeniz'deki çıkarlarını korumak için Yunan isyanını desteklediler. Fransa, Rusya ve İngiltere 6 Temmuz 1827'de Londra'da toplanarak Yunanistan'ın bağımsızlığı koşuluyla Osmanlı Devleti'nden isyancılarla anlaşmasını istediler. II. Mahmut, bunu iç işlerine karışma sayarak geri çevirdi. Bunun üzerine bu üç devletin filoları Navarin'e geldi. Bir bahane ile Osmanlı donanmasına saldıran birleşik filo, 20 Ekim 1827'de Padişah ve Mehmet Ali Paşa'nın donanmasını tamamen imha etti. Navarin'de Osmanlı donanmasını yok eden Fransızlar, Mora'yı işgal ettiler. Osmanlı İmparatorluğu'nun Türk ve İslâm halkı arasında Navarin, bir “haçlı saldırısı” kabul edildiğinden ve Ruslara karşı duyulan nefreti de artırdığından, devletin durumu müsait olmamasına rağmen Rusya'ya karşı savaşa karar verildi ve savaş açıldı (Mayıs 1828).

Osmanlı-Rus savaşı Osmanlıların yenilgisi ve 14 Eylül 1929'da imzalanan Edirne Antlaşması ile sonuçlandı²³. Yunanistan'a özerklik tanıyan bu antlaşmadan sonra Yunanlılar

²¹ Barbara JELAVÍCH, **a.g.e.**, s. 251.

²² Yunan İsyancıları konusunda daha geniş bilgi için bkz.: E. Ziya KARAL, **a.g.e.**, c.V, s.107-122; Coşkun ÜÇÖK, **a.g.e.**, s.65-72; Fahir ARMAOĞLU, **Siyasi Tarih (1789-1960)**, Ankara 1964, s.95-107; Rifat UÇAROL, **Siyasi Tarih**, 3.baskı, İstanbul 1985, s.100-11, Orhan Melih KÜRKCÜLER, **Siyasal Tarih (1789-1960)**, 5.baskı, Ankara 1972, s.35-38; Tahsin ÜNAL, **Türk Siyasi Tarihi (1700-1958)**, 2.baskı Ankara 1958, s.83-96; Şerif BAŞTAV, **a.g.m.**, Ss.6-28; Yusuf AKÇURA, **a.g.e.**, s.17-20; T.C. Gnkur. Harp Tarihi D. Başkanlığı, **1897 Osmanlı Yunan Harbi**, Gnkur. Basimevi, Ankara 1965, s.1-12.

taleplerini giderek artırdılar. Savaş sonrasında Balkanlarda Rus etkisi daha da arttı ve Yunanistan'ın özerkliğini Rus silahlarına borçlu olduğu kanısı yaygınlaştı.

Bu durumun ortaya çıkmasını hiç istemeye İngiltere 3 Şubat 1830'da bir Londra Protokolü ile Yunanistan'ın bağımsızlığının Fransa ve Rusya tarafından da tanınmasını sağladı. Osmanlı İmparatorluğu, bu protokolü 24 Nisan 1830'da kabul etmek zorunda kaldı. İngiltere ise, bu protokol ile Yunanistan'ın durumu Edirne Antlaşmasından ayırdı ve yeni kurulan devlet üzerindeki durumunu güçlendirdi. İngiltere'nin desteklemesine rağmen Leopold Yunan krallığını kabul etmedi. Capo d'İstira Hükümeti entrikalarla bir süre idarenin başında kalabildi. Anarşi döneminden sonra "Üç koruyucu güç" Bavyera Kralının oğlu Otho I (Otto) Yunanistan'ın başına getirildi²⁴. Otho'nun yaşı küçük olduğundan 1855 yılına kadar naiplikle idare edilen Yunanistan, Batılı emperyalist devletlerin desteğinde devamlı bir şekilde Türkler aleyhine bir politika izlemeye başladı.

Yunanistan'ın bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkması, Meternich sisteminin büyük bir darbe yemesine yol açtı. Bunun dışında Fransa ve Rusya'nın Doğu'daki Hıristiyanların koruyuculuğu rolünü oynamaya başlamalarını ve daha da önemlisi Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılması sürecini başlattı. Çok milliyetli bir imparatorluk olan Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer milliyetleri için, Yunan Krallığı'nın kurulması bir örnek teşkil etti. Osmanlı İmparatorluğu, Edirne Antlaşması ile Mora, Kiklit, Eğriboz, Skyrios ve Şeytan adalarını Yunanistan'a vermekle²⁵ kalmıyor, Rusya'yı tek başına yenemeyeceğini anlamış oluyordu. Bundan böyle, Osmanlı İmparatorluğu'nun devamı kendi kuvvetlerinden çok, devletlerarasındaki denge prensibinin yürürlük değerine bağlı idi²⁶.

Yunanistan kurulduğu günden başlayarak Türkiye aleyhine devamlı bir genişleme politikası izlemiştir. 1884'te İngiltere Hükümeti, Osmanlılardan Ruslara, onlardan Fransızlara ve nihayet İngilizlerin eline geçen Yunan Denizi'ndeki Yedi adayı (Korfu, Paksos, Aya, Mavro, Serigo, İtika, Kafa (Onya, Yanta) Yunanistan'a vermiştir. Osmanlı Hükümeti ise 8 Nisan 1865'te bu ilhakı tanımak zorunda kalmıştır²⁷.

Özetlersek, Fransız İhtilâli sonucunda dünyaya yayılan "Milliyetçilik" akımından ilk zarar gören devlet Osmanlı İmparatorluğu olmuştur. Yunanlılar, Avrupa ve Amerika

²³ Bkz.: Nihat ERİM, **Uluslararası Hukuku ve Siyasi Tarihi Metinleri, (Osmanlı İmparatorluğu Antlaşmaları)**, c.I, Ankara 1953, Ss.279-286. Tanzimat ve Eflak-Boğdan hakkındaki senetler de bir antlaşmaya bağlı olarak kabul edildi. Bkz.: S.287-292.

²⁴ Şerif BAŞTAV, **a.g.m.**, s.27-28.

²⁵ **Türk-Yunan İlişkileri ve Megalo İdea**, s.16.

²⁶ E. Ziya KARAL, **a.g.e.**, c.V, s.122.

²⁷ **Türk-Yunan İlişkileri ve Megalo İdea**, s.16.

kamuoyu tarafından, eski Yunanlıların bir devamı sayılıyorlardı. İsyan sırasında, Avrupa'nın tanınmış birçok fikir adamı, şair ve edebiyatçı, Yunanlılar lehine çalışmış, isyancılarla birlikte hareket etmişlerdir²⁸. Rusya, İngiltere ve Fransa tarafından bağımsız bir devlet olarak kurulması sağlanan Yunanistan, Osmanlı İmparatorluğu aleyhine topraklarını genişletmeyi temel politikası olarak tespit ettiği için; her fırsattan faydalanarak, (aşağıda biraz daha ayrıntılı olarak inceleyeceğimiz gibi) her dönemde özellikle de Türklerin iç ve dış tehlikeler karşısında kaldıkları yıllarında, "Megalo İdea" da belirttikleri hedefler doğrultusunda hareket etmiştir. Bu bakımdan, Türk-Yunan ilişkilerinin tarihini bilmek, günümüzde ve gelecekte Türk-Yunan sorunları ile ilgili, bakış açısının belirlenmesinde bize ışık tutacaktır.

2. 1877 - 1878 Osmanlı-Rus Savaşından 1914 - 1918 Birinci Dünya Savaşı Sonuna Kadar Türk-Yunan İlişkileri

Bu dönemdeki Yunan politikalarında; **Etniki Eterya Cemiyeti'nin** 1814 tarihindeki tespit ettiği 10 maddelik hedeflerinden sapma olmamıştır. Bunları gerçekleştirmek için Osmanlı Devleti'nin buhranlı zamanlarını iyi değerlendirmiştir. Yunanistan'ın yayılmacı politikası, Rusya başta olmak üzere İngiltere ve Fransa tarafında yine desteklenecektir.

Yunanistan, bağımsız bir devlet haline gelmesini geçici bir aşama kabul etmiş ve bunu hemen "Megalo Hellas" yolunda bir sıçrama tahtası yapmıştır. 1853-1866 Kırım Harbi'ni fırsat bilen Yunanistan, Epir'de bir ayaklanma başlatmışsa da başarılı olamamıştır (1854). Daha önce de belirttiğimiz gibi, 9 Kasım 1915 Paris Antlaşması ile Osmanlılardan İngiliz himayesine geçen " İyonyen Adaları Birleşik Devletleri" adı altında ki Yunan Denizi'ndeki Yedi Ada 29 Mayıs 1864' te sakinlerinin de isteği ile Yunanistan'ı tatmin için Yunanlılara verilmiştir. Osmanlı Devleti, bir yıl sonra Yedi Ada'nın Yunanistan'a katıldığını onaylamak zorunda kaldı(8 Nisan 1865). İngiltere'nin Yedi Ada'yı Yunanlılara vermesi, Yunanistan'ın "Megali İdea" hülyasını gerçekleştirme çabalarını teşvik etmiştir. Girit Adası'ndaki ayaklandırma girişimleri bu dönemde de sürmüştür. Girit Adası'ndaki isyanlar özellikle Rusya'nın kışkırtmalarıyla başlamışsa da bu isyanlar kısa zamanda bastırılabilmiştir. Yedi Ada'nın Yunanistan'a geçmesinde sonra ıslahat istekleri şeklinde başlayan gösteriler 16 Ağustos 1866 gecesini isyancıların aniden Müslümanlara saldırmasıyla büyük bir katliama dönüşmüştür. Yunanlılar, Osmanlı Devleti'nin Girit Adasında konumunu düzeltmeye yönelik bütün çabalarına rağmen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı yenilgisini fırsat bilerek 1878'den itibaren Girit'i bütünüyle bir savaş alanı haline getirmişlerdir. Yunanistan'ın Girit'i

²⁸ Örneğin İngiliz şair Byron, Fransa'da Huga ve Chateaubriand, Amerika'da Henry Clay, Almanya'da Uhland ve Müller bunların başında geliyordu.

topraklarına katmak istemesi yeni bir savaşın başlamasına neden olmuştur. 10 Şubat 1897 Türk-Yunan Savaşı Türklerin zaferiyle sonuçlanmasına rağmen, Avrupalı devletlerin müdahalesi ile (İngiltere, Rusya, Fransa, Almanya ve Avusturya) . Yunanistan askerlerini adadan çekmiş, buna karşılık 28 Kasım 1897’de Girit’in tam muhtariyeti de tanınmıştır²⁹. 1897 Savaşı’ndaki Türk zaferi, Batılı devletlerin izledikleri Yunanistan yanlısı politika sonucunda, Yunanistan’a verilen bir ödül haline getirilmiştir.

2. 1. 1878 Berlin Antlaşması’na Göre Yunanistan Sınırı Ve Yunanistan’a Toprak Verilmesi.

1875’te Bosna-Hersek isyanı ile başlayan “Doğu Buhranının” sebep olduğu Osmanlı-Rus Savaşı’nda Osmanlı Devleti yenilmiş, önce Ayestefanos sonra Berlin Kongresi kararıyla Türk toprakları Avrupalı devletlerin yararına parçalanmıştır³⁰. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı, 1870’te Fransa’nın Sedan Meydan Muharebesi’nde Prusya’ya yenilmesinden sonra Avrupa güçler dengesindeki değişiklik ile Osmanlı Devleti’nin içinde bulunduğu zor durumdan yararlanmak isteyen Rusya’nın, Osmanlı Devleti üzerindeki emellerini gerçekleştirmek istemesi ile başlamıştır.

Bu savaşın sonucunda imzalanan Ayestefanos Antlaşması ile Ruslar, Osmanlı Devleti’ni istedikleri gibi parçalamışlardı. Fakat bu durum İngiltere ile Balkanlar’da gözü olan Avusturya’nın çıkarlarına ters düştüğünden Almanya’yı da yanlarına alarak itiraz etmişlerdir.

Rusya, yeni bir savaşı göze alamadığında bu üç devletin kararını kabul etmek zorunda kaldı. Ayestefanos Antlaşması’nı değiştirecek olan kongre Berlin’de Almanya Başbakanı Bismarck’ın başkanlığında toplandı. Bir ay süren görüşmelerden sonra Berlin Antlaşması (13 Haziran-13 Temmuz 1878) imzalandı³¹.

²⁹ Gnkur., Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, **Güncel Konular**, (Ağustos 1986) Sayı 7, Ankara 1986, s.50-51; Gnkur., **1897 Osmanlı-Yunan Harbi**, s.11-16.

³⁰ Abdurrahman ÇAYCI, **Büyük Sahra’da Türk-Fransız Rekabeti (1858-1911)**, Erzurum, 1970, s.61; Ayestefanos ve Berlin Antlaşmaları için bkz. Nihat ERİM, **a.g.e.** s.388-400 ve 403-424; Berlin Antlaşması’nın Yunanistan ile ilgili bir değerlendirmesi için bkz.; Rıfat UÇAROL, “1878 Berlin Antlaşmasına Göre Yunanistan Sınırının Düzenlenmesi Sorunu ve Yunanistan’a Toprak Verilmesi (1878-1881)”, **Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri**, Üçüncü..., Ss.210-240 (Ek ve tartışmalar dahil).

³¹ Berlin Kongresi hakkında daha geniş bir bilgi için bkz.: Fahir ARMAOĞLU, **a.g.e.**, s.274-280; Rıfat UÇAROL, **Siyasi Tarih**, s.287-293; Yusuf Hikmet BAYUR, **Türk İnkılabı Tarihi**, c. I, Kısım 1, 2.baskı, Ankara 1987, s.225-226. Enver Ziya KARAL, **Osmanlı Tarihi**, c. VIII, Ankara 1983, s.74-80; Coşkun ÜÇÖK, **a.g.e.**, s.156-158-183-191.

“Osmanlı Devleti’nin Kıbrıs bedelini ödeyerek satın aldığı” Berlin Antlaşması’nın Yunanistan’ı ilgilendiren hükümleri şöyledir³²:

Girit’te, 1868 de uygulanmaya başlayan muhtariyet aynen devam edecektir. Yunanistan Berlin kongresine katılmamakla beraber, katılan devletlerden, Teselya, Epir ve Girit’in kendisine verilmesini istedi. Yunanistan’ın bu istekleri kabul edilmediyse de³³, Kongre’de yapılan görüşme ve tartışmalar sonucunda, Osmanlı Devleti’nin Yunanistan’a bir kısım toprak vermesine, bu konuda iki devlet arasında görüşmeler yapılmasına ve anlaşamadıkları takdirde büyük devletlerin aracılık yapmasına karar verildi. Antlaşmada bu konu ile ilgili madde aynen şöyledir³⁴:

“(Yirmi dördüncü bend) Devlet-i Aliye ile Hükümet-i Yunaniye Berlin Kongresi’nin on üçüncü mazbatasında beyan olunan tashih-i hudut maddesinde ittifak edemedikleri takdirde Almanya ve Fransa ve Avusturya ve İngiltere ve İtalya ve Rusya mükalematı teshil için kendilerine teklif-i vesatet itmek hakkını muhafaza ederler”.

Berlin Antlaşması, Osmanlı İmparatorluğu’nu yıkılmaktan kurtarmış, ancak devleti temellerinden de sarsmıştı. Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya arasında yapılacak kesin antlaşmanın imzalanması, Bosna-Hersek’in Avusturya-Macaristan kuvvetlerince işgali, Yenipazar sancağının geleceği, Yunan-Osmanlı sınırının çizilmesi, özerklik kazanan illerin geleceğinin belirlenmesi gibi sorunlar çözülememiştir. Bu antlaşma bir de “Ermeni Meselesi”nin ortaya çıkmasına neden oldu. Ermeniler özellikle Rusya’dan gelen kışkırtmalarla Babıali’ye karşı başkaldırmaya başladılar. Berlin Antlaşması hükümleri zamanla çiğnenmeye başlandı. Ancak 1914 yılına kadar Osmanlı Devleti ile Rusya arasında barış korunabildi³⁵.

Yunanistan Berlin Antlaşması’na koydurduğu bu maddeye dayanarak, hiç gecikmeden sınırları belirleyecek bir komisyon teşkil edilerek çalışmalara başlanmasını Osmanlı Devleti’nden istedi. Ancak Yunanistan bilinçli olarak görüşmeleri çıkmaza soktu ardından konunun Berlin Antlaşması’nı imzalayan devletlerce karara bağlanması için ilgili devletlere başvurdu. Birinci İstanbul Kongresi’nde karara bağlanamayan sınır değişikliği için, Berlin Konferansı karar merciiince “Sınır Çizme Komisyonu” kurulmasına karar verildi. Nihayet İkinci İstanbul Konferansı’nda (Osmanlı-Devleti-İngiltere, Fransa, Almanya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu-Rusya ve İtalya’nın İstanbul elçileri arasında, 8 Mart

³² Fahir ARMAOĞLU, a.g.e., s.274-275.

³³ Hüner TUNCER, **Osmanlı’nın Rumeli’yi Kaybı (1878 – 1914)**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2010, s. 62.

³⁴ Nihat ERİM, a.g.e., s.413.

³⁵ Coşkun ÜÇÖK, a.g.e., s.183 v.d.

1881 günü Almanya elçilik binasında başlayan görüşmeler) altı devletin artan baskıları üzerine Yunanistan ile savaşa girmeyi göze alamayan Osmanlı Devleti, Yunanistan'a toprak vermeyi kabul etti. Konu ile ilgili anlaşma 24 Mayıs 1881 tarihinde imzalandı. Böylece Yunanistan'ın toprak taleplerinden doğan sorun, üç yıl süren bir diplomatik mücadele ile Osmanlı Devleti aleyhine sona erdi³⁶.

Yunanistan, başta İngiltere ve Fransa olmak üzere; büyük devletlerce bir kez daha desteklenmiştir. Büyük devletler, hem sorunu ortaya çıkararak, hem de Osmanlı İmparatorluğu topraklarından Teselya, Larisa ve Narda'yı Yunanistan'a kazandırarak küçük Yunanistan'ı büyötmeye çalışmışlardır.

2. 2. 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı

1881'de yapılan İkinci İstanbul Konferansında Yunanistan Epir'i de istiyordu. Büyük devletler Teselya, Larissa ve Narda'yı Yunanistan'a Epir'i Osmanlılara verdiler. Yunanistan bundan memnun değildi. "Megali İdea" da öngörölen sınırlarına ulaşabilmek için adım adım ilerleyen Yunanistan Bulgar-Sırp savaşının başlaması ve **Doğu Rumeli Buhranından** faydalanmak istedi. Yunanistan'ın başında bulunan Deli Yani kabinesi Epir ve Güney Makedonya'yı ilhak etmek üzere hazırlıklara girişti. Girit'te ayaklanmayı kışkırttı. Etnik'i Eteryaya Avrupa Kamuoyunu Yunanistan lehine hazırlamıştı. Yunan halkıda Girit'in işgali için hükümetin kuvvet kullanmasını istemekteydi³⁷.

Büyük devletler bu sırada Balkan yarımadasından barışın korunmasını gerekli gördüklerinden İngiltere'nin tavsiyesi üzerine Yunanistan'a baskı yapmaya karar verdiler. Yunanistan'ı abluka altına aldılar. 8 Haziran 1886'da büyük devletler ablukayı kaldırdılar. Girit'teki karışıklıkları bahane eden Yunanlılar, Ada'ya asker çıkardılar ve burayı Yunanistan'a ilhak ettiklerini ilan ettiler. Dikkatleri Balkanlar üzerine çekmek için, 9 Nisan 1897'den itibaren Teselya ve Makedonya'dan Osmanlılara karşı saldırıya geçtiler. Osmanlı Hükümeti de 17 Nisan 1897'de Yunanistan'a savaş ilan etti. Büyük devletlerin savaş karşısındaki tutumları ise şöyledir³⁸:

"Devletler 4 Nisan 1897 tarihiyle Türkiye ve Yunan hükümetlerine birer nota tebliğ ederek ilan-i muhasama halinde sulh-i umuminin ihlalinden dolayı tecavüzde bulunan tarafı

³⁶ Daha geniş bilgi için bkz.: Rifat UÇAROL, a.g.m. S.s.210-240.

³⁷ Bkz.: E. Ziya KARAL; a.g.e., c.VIII, s.112-118, Daha geniş bilgi için bkz.: Gnkur..., 1897 Osmanlı Yunan Harbi, Ankara 1965.

³⁸ Ali Fuat TÜRKELDİ, Mesail-i Mühümme-i Siyasiye, c.III, yayıma Hazırlayan: Bekir Sıtkı BAYKAL, Ankara 1966, s.14.

mesul tutacaklarını ve harbin neticesi her ne olursa olsun bundan hiçbir suretle istifade eylemesine müsaade eylemeyeceklerini” beyan eylediler”.

Yunan Başkanı Deli Yani, “Mütecavizlerin sırf eşkiyadan ibaret olduğunu, Yunan hükümetinin rızası olmadığını” söyleyerek savaşın sorumluluğunu Osmanlı Devleti’ne yıkmaya çalışacaktır³⁹.

1897 Osmanlı-Yunan Savaşı’nda Yunanlılar yenildiler. Müşir Ethem Paşa komutasındaki Türk ordusu Dömeke Muharebesi’nde bir zafer kazandı ve Atina üzerine harekete geçti. Ancak, Rusya ve Avrupa devleti savaşın durdurulmasını istediler. Babıali, savaşı durdurmak zorunda kaldı. Büyük devletlerin de katılması ile İstanbul barışı yapıldı.

13 Kasım 1897’de imzalanan anlaşmaya göre, Teselya sınırlarındaki bazı önemli yerler, Osmanlılara bırakıldı. Yunanistan, Osmanlı Devleti’ne ayrıca yüz milyon frank savaş tazminatı ödeyecekti⁴⁰. Ancak Yunanlılar ve Giritli Rumlar için bu anlaşma önemli bir başarı anlamına geliyordu. Osmanlılar, Batılı devletlerin yaptığı baskılar neticesinde Girit Adasına özerk bir statü vermeyi kabul ettiler. Yunan prensi Georgios adaya vali olarak atandı ve Osmanlı hâkimiyeti sembolik bir düzeye indi⁴¹.

Bu savaşın Osmanlı Devletine sağlayacağı yararlar, büyük devletlerce Yunanistan lehine önlendi. Ancak, Osmanlı devletinin hem Müslümanlar, hem de Avrupa devletleri arasında itibarını artırdığı gibi Yunan ordusunun zayıflığını ortaya çıkardı.

2. 3. Girit İsyanları Ve Büyük Devletlerin Osmanlı Devleti’ne Karşı İzledikleri Politika

Girit, 1669 yılında Venediklilerden alınmıştır. Girit’te Rusya’nın kışkırtmaları sonucunda ilk ayaklanmalar başladı. 1830 ve 1841 yılında çıkan ayaklanmalar kolaylıkla bastırılmıştı. 1856 tarihli Islahat Fermanından sonra, Yunanlılar, “Megalo İdea” fikrini Giritliler arasında yaymaya ve büyük bir isyan için propaganda yapmaya başladılar. Yunan çabaları sonuç verdi ve 1866 Ada’da büyük bir Rum ayaklanması başladı⁴². Ayaklanma sırasında Rumlar bir meclis kurdular ve Ada’nın Yunanistan’a bağlanmasını kararlaştırdılar. Babıali, Ada’ya asker göndererek ayaklanmayı bastırmışsa da, Ada’ya sınırlı bir özerklik de vermek zorunda kalmıştı. Berlin Antlaşmasında da tasdik edilen bu özerklik, üyelerinin çoğunluğunun Rumlardan teşkil edilen bir Meclis ve Müslüman bir vali ilkesine dayanıyordu. Fakat Ada’daki karışıklıklar devam etti. 1878 sonunda, Babıali ile Ada Rumları arasında

³⁹ Bkz.: Yukarıda a.g.e., s.74, v.d.

⁴⁰ Anlaşma metni için bkz.: Nihat ERİM, a.g.e., s.335-345.

⁴¹ Barbara JELAVÍCH, **Balkan Tarihi – 20 Yüzyıl**, Küre Yayınları, İstanbul, 2006, s. 44.

⁴² Hüner TUNCER, a.g.e., s. 91.

Halepa kasabasında yeni bir statü belirleyen “Halepa Anlaşması”, Berlin Antlaşmasının 23. Maddesi gereğince imzalandı⁴³.

Osmanlı Devleti adına Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın imzaladığı Halepa Anlaşması'nın getirdiği yeni statüye göre, Ada valisi Rumlardan, Yardımcısı Türkler' den seçilecekti, Rumca da, Türkçe'nin yansıra resmi dil olarak kullanılacaktı. Ada gelirlerinin yarısı yerinde harcanacaktı⁴⁴. Girit Adasında oluşturulacak genel meclisin üye sayısı 80 olacak bunun 49'u Hristiyanlar arasından 31'i Müslümanlar arasından seçilecekti. Yine yönetimin diğer kademelerinde Hristiyan memurların sayısı Müslüman memurlardan fazla olacaktı⁴⁵. 1890'da tekrar isyan çıktı. 1896'da Girit'teki karışıklıklar iyice arttı. 1897 Eylülünde Kandiye'de karışıklıklar çıktı, İngiliz askerleriyle silahlı Müslümanlar arasındaki çarpışmaları fırsat bilen İngiltere, Ada'daki Osmanlı askerlerinin çekilmesini istedi. İngiltere ve Rusya, Yunan Kralı'nın oğlu Prens Yorgi'yi Ada'ya Vali yaptılar. Fakat Bu yönetim de uzun ömürlü olmadı. 5 Ekim 1908'de Avusturya ve Bulgaristan'ı taklit eden Girit, İngiltere, Fransa, Rusya ve İtalya'nın işgali altında, özerk bir eyalet halinde bulunuyordu. Büyük devletler Ada'daki askerlerini 27 Temmuz 1909 tarihine kadar geri çektiler. 1912 yılına kadar Girit'in hukuki sahibi, Osmanlı devleti idi. Balkan savaşı sonunda imzalanan, Londra (30 Mayıs 1913), Bükreş (10 Ağustos 1913) antlaşmaları ile Girit adası Türkiye'nin elinden çıkmış oldu⁴⁶.

Girit isyanları ile ilgili olarak büyük devletlerin politikalarını özetlersek, İngiltere Ada'nın Yunanistan'a Katılması için gerekli şartları hazırladı. Tarih boyunca Yunan çıkarlarının koruyucusu olan Fransa, Yunanistan'dan yana bir politika izledi. Rusya ve İtalya, Girit'in Yunanistan'a Katılmasını kolaylaştıran politikaları ile Girit'in Türkler'in elinden çıkmasına destek oldu. II. Vilhelm'in (Drang nach Osten) Doğu'ya yönelik politikasını (1888'den sonra) yani Almanya'nın siyasi, ekonomik ve stratejik yönlerden Osmanlı İmparatorluğu, özellikle de Anadolu ile yakından ilgilenmeye başlamasından sonra bir Osmanlı-Alman yakınlaşması doğmuşsa da Girit konusunda bu yakınlaşmanın etkisi görülmedi. Avusturya, Rusya'nın Balkanlar'da izlediği Panslavizm politikasına karşı statükoyu korumak için çaba harcıyor, bir taraftan da Osmanlı topraklarından daha büyük parçalar eline geçirmeye çalışıyordu. Rusya ve Avusturya'nın Makedonya'da ve

⁴³ Girit isyanları hakkında daha geniş bilgi için bkz.: Stanford J. SHAW-Ezel Kural SHAW, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye c. II**, İstanbul 1983, s.192-198, 244-258; Cemal TURKİN, “Girit”, **İslam Ansiklopedisi**, c.IV. (İstanbul 1942), Ss. 791-804. Münir AKTEPE, Mehmet Salah, **Girit Meselesi**, 1866-1889, İstanbul, 1977; T.C. Gnkur..., 1897 Osmanlı-Yunan Harbi;

⁴⁴ Bkz.: E. Ziya Karal, **a.g.e.** c.VIII, s.117; Ayrıca bkz.: Erdoğan YEĞEN, **a.g.m.** s.280.

⁴⁵ Hüner TUNCER, **Osmanlı'nın Rumeli'yi Kaybı**, s. 62.

⁴⁶ Cemal TUKİN, **a.g.m.**, s.803

Balkanlar'daki mücadelesi Osmanlı Devleti'ni yıprattığından Avusturya'nın desteğinin dolaylı yönden olduğunu söyleyebiliriz.

Girit isyanları karşısında İngiltere'nin Türker'e karşı izlediği politika, Berlin Kongresi arifesinde başlayarak gelişen bir değişikliğin sonucudur. İngiltere'nin Türkler aleyhine izlemeye başladığı bu dostça olmayan politika çizgisi, Boğazların verilmesi girişimlerinden, Yunanistan'ı Anadolu'ya yerleştirme fiili durumunu yaratmasına ve Doğu Anadolu'da bağımsız bir Ermenistan'ın kurulması gibi bir dizi düşmanca plan ve hareketleri ile sürmüştür. 1878'de, İngiliz politikasında görülen değişikliğin, daha doğrusu bu tarihe kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünden yana bir politikayı çıkarları için uygun gören İngiltere, Bu politikasını neden değiştirdi? Bunu şöyle özetleyebiliriz:

Akdeniz dengesinin değişmesi; Süveyş kanalının açılması nedeniyle bu bölgenin stratejik ve ticari öneminin artması, Osmanlı Devleti'nde teşebbüs edilen ıslahat teşebbüslerinin istenilen seviyeye ulaşmaması, Osmanlı maliyesinin 1875'de "müflis" bir duruma düşmesi, 1875 Bosna-Hersek ve 1876 Bulgar isyanlarının bastırılma şekli hakkında çıkan haberlerin İngiliz kamuoyundaki etkisi ve 1877-78 Osmanlı Rus Savaşı'nda Osmanlı mağlubiyeti, İngiltere'nin siyasetinde, değişiklik meydana gelmesine yol açmıştır. İngiliz devlet adamlarında göre - başta Liberallerin Lideri Gladstone olmak üzere - , Osmanlı Devleti'nin çökmesinin kaçınılmaz olduğu, "Bu ayakta tutulması imkânsız hala gelen enkazı korumaya çalışmaktan ise İngiliz menfaatini gözeterek bir şekilde kısmi bir taksime gitmekte fayda olduğu"⁴⁷ görüşü ağırlık kazanmıştır. Fahir Armaoğlu'nun da açık-seçik belirttiği gibi, "... Bu tarihten itibaren İngiltere Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalama ve yıkıntıları üstüne Rusya'nın yerine kendisinin yerleşmesi politikasına başlayacaktır"⁴⁸. İngiltere bu politikasına Kıbrıs'ı geçici kaydıyla ilhak ederek ve Hıristiyanlar, özellikle de Ermeniler hakkında yeni ıslahat uygulamalarını Berlin Antlaşmasına koydurmakla başlayacaktır. 1882 yılında ise Mısır'ı işgal edecek ve Girit olayları sırasında takındığı tavır ile bu yeni politika çizgisini 1930'lara kadar sürdürecektir bir bakıma Rusya'nın yerini alacaktır.

Fransa ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkiler ise, Kanuni Sultan Süleyman döneminde Napolyon Bonapart'a kadar gayet iyi devam etmişti. Napolyon döneminde ilişkiler bozulmaya başladı. Fransızların, 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'nın yarattığı karışıklıktan yararlanarak (1830) Cezayir'i, Almanya'nın ve İngiltere'nin de teşvikiyle

⁴⁷ Abdurrahman ÇAYCI, a.g.e., s.61-62.

⁴⁸ Fahir ARMAOĞLU, a.g.e., s.264.

1881’de Tunus’u işgal etmeleri⁴⁹, Osmanlı Devleti’nin iç işlerine karışmak için her vesileyle Hıristiyan azınlıkları korumak gerekçesiyle hareket etmeleri ve Yunanlıları her zaman desteklemeleri Birinci Dünya Savaşı’na kadar sürdü.

1908 Haziranında, İngiltere ve Rusya arasında Reval’de, Boğazlar, İstanbul ve Makedonya’nın geleceği konusunda yapılan görüşmeler ittifakçıları harekete geçirdi. İttihat ve Terakki hareketi, 19. Yüzyıl boyunca artan azınlık faaliyetlerine, imparatorluktan ayrılmalara ve Avrupa devletlerinin ekonomik ve siyasi müdahale ve denetimine karşı, imparatorluk içindeki Türk unsurunun üstünlük mücadelesi olarak değerlendirilebilir. İttihat ve Terakki yönetime ağırlığını koyduktan sonra, İngiltere, Fransa, İtalya, Rusya ve azınlıkların ekonomik ve siyasi üstünlüklerine karşı, Almanya’ya yönelmiş her fırsatta kapitülasyonları kaldırmaya çalışmış, Makedonya demiryolunun Grek yarımadasındaki şebekeye bağlanmasını engelleyerek Yunanistan’ın Osmanlı karşıtı gelişme ve genişlemesini önlemeye çalışmıştır⁵⁰. Almanya’nın Osmanlı Devleti’ne yaklaşma çabaları ve amaçları ile İngiltere, Fransa ve Rusya’nın kısaca açıklamaya çalıştığımız politikaları, (Osmanlı Devleti’nin devamının Almanya ile ortak hareketini) Almanya’nın yanında savaşa girmesini kolaylaştırmıştır.

2. 4. 1908-1918 Yılları Arasında Türk-Yunan İlişkileri.

23 Temmuz 1908’de Osmanlı Devleti İkinci Meşrutiyeti ilan etti. Avusturya-Macaristan bundan yararlanarak Bosna-Hersek’i ilhak etti. Osmanlı Devleti, protesto etmekle yetindi. Avusturya’nın Bu hareketi Bosna-Hersek’te gözü olan Sırbistan ile Karadağ üzerinde hoşnutsuzluk yarattı. Sırbistan’ı destekleyen Rusya, Avusturya ile savaşın eşğine geldi. Birinci Dünya Savaşı’nın provası ilk kez bu bunalım dolayısıyla yapıldı⁵¹. Aynı yıl, Bulgaristan da Doğu Rumeli’yi ilhak ederek tam bağımsızlığını ilan etti. Rusya’nın baskıları sonucu Babıali, Bulgaristan Krallığını tanımak zorunda kaldı. Doğu Rumeli ve Bulgaristan hukuken de elden çıktı.

1870’te birliğini tamamlayan İtalya, sömürgecilik yarışına katılmak istedi “ İtalya Krallığı eski Roma İmparatorluğu’nun görkemi canlandıracak bir imparatorluk düşü içindeydi. Akdeniz’e kıyısı olan Afrika topraklarının çoğu İngiltere ve Fransa Tarafından

⁴⁹ Abdurrahman Çaycı, **a.g.e.**, s.65.

⁵⁰ Oral SANDER, **a.g.e.**, s.234.

⁵¹ Daha geniş bilgi için bkz.: Haluk ÜLMAN, **Birinci Dünya Savaşı’na Giden Yol ve Savaş**, 2.baskı, Ankara 1973, s.182-183.

paylaşmış, geriye bir Trablusgarp kalmıştı⁵². Trablusgarp ve Bingazi’de İtalyanlara kötü davranıldığını iddia eden İtalya, Eylül 1911’de Osmanlı Devleti’ne savaş açtı⁵³.

İncelememiz bakımından belirtmemiz gereken husus, İtalya’nın 1912 Mayıs’ında hiçbir güçlkle karşılaşmadan 15 gün gibi kısa bir sürede Rodos ve 12 Ada’yı işgal etmesidir. Bu işgal hareketi diğer adaların da Yunanistan’ın eline geçmesinde büyük rol oynamıştır. İtalyan işgali altındaki adalardaki Rumların temsilcileri 4 Haziran 1912’de Patnos Adası’nda bir kongre düzenlemişlerdir. Adaların geleceğinin tartışıldığı bu toplantıda, “Egelilerin yüzyıllık isteklerinin anavatan Yunanistan’la birleşmek” olduğuna karar verilmiştir⁵⁴.

İtalya’nın Osmanlı İmparatorluğu’na karşı savaş açması üzerine, Balkan birliği fikri yeniden tazelendi. “Balkan devletleri arasında kurulan birlik, büyük ölçüde Rusya’nın eseridir”⁵⁵. Sırp ve Bulgar yöneticilerini aralarında anlaşmaya teşvik etti. Rusya, kurulacak bir “Balkan Birliği”ni Avusturya Macaristan’a hem de Osmanlı Devleti’ne karşı kullanabileceğini düşünüyordu. Rusya’nın öncülüğünde kurulacak “Balkan Birliği” Avusturya’nın Balkanlar’da yayılmasını önleyebileceği gibi Rusya’nın da nüfuzunu bölgede daha da artırırdı. 1912 Martında, Sırbistan-Bulgaristan, 1912 Mayısında Bulgaristan-Yunanistan arasında birer antlaşma imzalandı⁵⁶. Yenipazar Sancağı ve İşkodra’nın Karadağ’a verileceği sözü üzerine Karadağ’da Osmanlı topraklarını ele geçirip paylaşmayı kararlaştıran birliğe katılınca, Rusya’nın uzun bir süredir kurmak istediği “Balkan Birliği” tamamlanmış oldu⁵⁷.

Yunanistan, Balkan birliğine katılmasının nedeni, kurulduğu günden beri topraklarını devamlı olarak kuzeye doğru genişletmek istemesidir. Makedonya’nın Rumların oturduğu kesimleri kendi sınırları içine katmak, bir süredir özerk olan Girit’i ilhak etmek, kısaca “Megalo İdea” da öngörülen hedeflerine ulaşmaya çalışmaktı.

Fransa’nın desteğini alan Rusya, Balkan devletlerini savaş için kışkırttı. Almanya, Rusya’dan Balkanlar’da statükonun korunması için açık bir bildiri istedi. Rusya, Rumeli’de ıslahat yapılmazsa barışın korunması ve devamı için yapılacak girişimlerin bir sonuç vermeyeceğini bildirdi. Sonunda Büyük devletler, barışı bozacak davranışlara karşı

⁵² S. SHAW-E.K. SHAW, *a.g.e.*, c.II, s.348.

⁵³ Avrupa devletleri ve Rusya’nın bu konu hakkındaki politikası ve gelişmeleri için bkz.: *a.g.e.*, s.348-352; R. UÇAROL, *Siyasi...*, s.347-356; Fahir ARMAOĞLU, *a.g.e.*, s.327-330.

⁵⁴ Şerafettin TURAN, “Geçmişten Günümüze Ege Adaları Sorunu Boyutlar, Taraflar”, **Tarih Boyunca Türk Yunan İlişkileri**, Üçüncü Askeri..., s.45. (Bildirinin tamamı Ss.35-53; Bilal N. ŞİMŞİR, “The Fight Over The Aegean Islands”, **Foreign Poliov**, Volume: S, Nos, 1,2’i Ss. 148-210.

⁵⁵ Haluk ÜLMAN, *a.g.e.*, s.195.

⁵⁶ Hüner TUNCER, **Osmanlı’nın Rumeli’yi Kaybı**, s. 132.

⁵⁷ Haluk ÜLMAN, *a.g.e.*, s.197.

olduklarını, Rumeli'deki ıslahat işini kendi ellerine alacaklarını, buna rağmen savaş çıkarsa, Balkan sınırlarının değişmesine izin vermeyeceklerini kararlaştırdılar. Bu karar, Balkan devletlerine bildirdiği gün (8 Ekim 1912), Karadağ, Osmanlı Devleti'ne savaş ilân etmişti. Savaşa diğer Balkan devletleri de katılmakta gecikmedi. Birinci Balkan Savaşı 'da Osmanlı orduları her cephede yenildi. Ege Adaları Yunanistan tarafından işgal edildi.

Osmanlı Devleti, Bulgaristan'ın fazla büyümesini istemeyen Yunanistan ile Sırbistan'ın Haziran 1913'de bir anlaşma yapmaları, Bulgaristan'ın da Yunanistan'a ve Sırbistan'a saldırmasından yararlanarak harekete geçti. Edirne kurtarıldı, Osmanlı Devletince Meriç'in Batı'sına asker çıkarılması ise büyük devletlerce önlendi. Osmanlı Devleti'ne 30 Mayıs 1913 tarihli Londra Antlaşması'nın değiştirilmeyeceğini bildirdiler. Bulgaristan'ın Balkan devletlerinden ve Osmanlı Devleti'nden barış istedi⁵⁸. Balkan Savaşlarından en kârlı çıkan Yunanistan, 50 bin kilometre kare arazi ile 1.600 bin nüfus kazandı⁵⁹. Yunanistan, Bulgaristan ile diğer Balkan devletleri arasında 10 Ağustos 1913'te imzalanan Bükreş Antlaşması ile Epir'in bütünü, Selanik, Drama, Kavala ile birlikte Güney Makedonya'nın büyük kısmını aldı. Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında 14 Kasım 1913'te imzalanan Atina Antlaşması ile Yunanistan'ın Balkanlar'da ele geçirdiği toprakların ve Girit'in bu devlete verilmesi Osmanlılarca resmen kabul edildi. Ayrıca, Yunanistan'da kalan Türkler'in sahip olacakları haklar ve durumları tespit edildi⁶⁰. Atina Antlaşması'nda, Ege Adaları ile ilgili bir madde yoktur. Çünkü Yunanistan Rodos ve On iki Ada'yı da istiyordu. İtalya ise bu Adaları bırakmak niyetinde değildi. 30 Mayıs 1913 tarihli Londra Antlaşması'nın beşinci maddesi gereğince, Ege Adalarının geleceği büyük devletlerin kararına bırakılmıştır. 6 büyük devlet, 14 Şubat 1914'te İmroz, Bozcaada ve Meis'i Türkiye'ye bıraktıklarını, Taşoz, Semadirek, Limni, Midilli, Sakız ve Sisam'ı Yunanistan'a kattıklarını ilân ettiler. "Ancak bu adaların Türkiye'ye olduğu kadar, kendilerine karşı da tahkim edilmemesi ve üs olarak kullanılmaması da öngörülmüştü"⁶¹. Görüldüğü gibi, Ege Adaları sorunu hukuken çözülmüş değildi. Birinci Dünya Savaşı'nın çıkması ile Ege Adaları'nı işgal eden devletlerin elinde kaldı⁶².

⁵⁸ Balkan Savaşı ile ilgili daha geniş bilgi için bkz.: Rıfat UÇAROL, *Siyasi...*, s.356-375; Haluk ÜLMAN, *a.g.e.*, s.195-204; Tahsin ÜNAL, *a.g.e.*, s.202-213; Fahir ARMAOĞLU, *a.g.e.*, s.334-351.

⁵⁹ Bkz.: Tahsin ÜNAL, *a.g.e.*, S.213'de 235 numaralı dipnot, (Diğer ülkelerinde kazandıkları arazi ve nüfus, Cemil BİLSEL, *Devletler Arası Hukuku*, s.264'ten alındığı belirtilmiştir). Ege Adaları konusunda ayrıca bkz.: N. ŞİMŞİR, *a.g.e.*, 148-210.

⁶⁰ Atina Antlaşması'nın tam metni için bkz.: Nihat ERİM, *a.g.e.*, s.477-488.

⁶¹ Şerafettin TURAN, *a.g. bildiri*, s.53.

⁶² Rodos ve Oniki Ada 1947'de Büyük devletlerin kararı ile Yunanistan'a verildi.

Özetlersek, Osmanlı İmparatorluğu Balkan Savaşları ile Meriç'in batısındaki bütün topraklarını ve Ege Adalarını kaybetmiş oldu. İç ve dış nedenlerin etkisiyle tarihinin en büyük yenilgisine uğrayan Osmanlı Devleti karşısında Yunanistan toprak ve nüfus bakımından bu dönemde de büyümeye devam etmiştir. Ekonomik bakımdan zayıf, savunması yetersiz, yabancı devletler tarafından verilen direktifler doğrultusunda yönetilen, dış politikasını büyük devletlerin aralarındaki dengeye bağlayan, kısaca çağın gerisinde kalan herhangi bir devletin başına gelebilecek bir sonuç, Osmanlı Devleti'ninkinden farklı olamazdı.

Osmanlı İmparatorluğu; teme nedenleri, ekonomik çıkar çatışmaları, bloklaşma, silahlanma yarışı, toprak anlaşmazlıkları, yöneticilerin tutum ve davranışları gibi etkenlerin yol açtığı Birinci Dünya Savaşı'na girmek zorunda kaldı⁶³. Balkan Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti'nin bütün yönetimini eline geçirmiş olan, İttihat ve Terakki Partisi'nin en güçlü adamı Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın, savaşı Almanya'nın mutlaka kazanacağına olan inancı da Osmanlı Devleti'nin (İttifak Devletleri) Almanya'nın yanında savaşa girmesinde etkili oldu. Osmanlı Devleti'nin savaşa girişinin temel nedeni, bizce devletin yaşamasını sağlamaktı. Savaş kazanılırsa:

- 1- Balkan Savaşı ile elden çıkan topraklar kazanılabilirdi.
- 2- Rusya'da yenileceğine göre Kafkaslar ve İran üzerinden Orta Asya'ya geçilir ve büyük Turan İmparatorluğu kurulabilirdi⁶⁴.

Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesiyle çatışma alanları genişlemiş, Anlaşma Devletleri'nin savaşı kısa sürede kazanmaları önlenmiştir. Çanakkale Cephesi'nde Atatürk'ün komutanlığında kazanılan zafer; Osmanlı Devleti'nin bölünüp parçalanmasını temel politikası yapmış olan Rusya'da bir ihtilale neden olmuş, "Çarlık" yönetimi tarihe karışmıştır. Doğu Anadolu'da, Çanakkale'de, Irak'ta, Filistin'de ve Galiçya'da çarpışmak zorunda kalan Osmanlı Devleti, Almanya'nın durumunun kötüleşmesi üzerine önderliğini yaptığı devletlerin 1918 yılı sonbaharında yenilgiyi kabul ederek teslim olmalarından sonra 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'ni imzalamak zorunda kalmıştır. İmzalanan bu mütareke ise Osmanlı İmparatorluğu'nun sonu olmuştur⁶⁵.

⁶³ Geniş bilgi için bkz.: Oral SANDER, **a.g.e.**, s.246-253.

⁶⁴ Bkz.: Coşkun ÜÇÖK, **a.g.e.**, s.209-235. (235. Sayfadaki bibliyografyada Birinci Dünya Savaşı ile ilgili önemli araştırmalar yer almıştır). Ayrıca, Osmanlı Devleti'nin Birinci dünya Savaşı'ndaki durumu ise şu kaynakta ayrıntılı bir biçimde işlenmiştir: Yusuf Hikmet BAYUR, **Türk İnkılabı Tarihi**, c. I, kısım 1 ve 2, c.II, c.III, Ankara 1959-1967.

⁶⁵ Gelişmeler ve Ayrıntılar için bkz.: Y. Hikmet BAYUR, **XX. Yüzyılda Türklüğün Tarihi ve Acun Siyasetine Etkileri**, Ankara 1974. Mondros Mütarekesi için bkz.: Ali TÜRKELDİ, **Mondros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi**, Ankara, 1948.

Yunanistan, Birinci Dünya Savaşı'na girmekte acele etmedi. Savaş sırasında, kimi zaman Almanya, kimi zaman da İngiltere ile yakınlaştı. Savaş çıktığında Yunan yönetiminin başında Kral Konstantin ve Başbakan da Elefterios Venizelos idi. Konstantin'in, Alman İmparatoru II. Wilhelm'in eniştesi oluyordu ve merkezi devletlere sempatisi vardı. Venizelos ise müttefiklerin hareketli bir taraftarıydı. Bulgaristan, Balkan Savaşı'nda Kavala'yı aldığı için Yunanistan bu devlete dostça bakmıyordu. Midilli, Limni ve Sakız Adalarını işgal altında tutan Yunanistan, "Anadolu'ya da göz dikmeye başladığından" Osmanlı Devleti ile de iyi ilişkilere sahip değildi⁶⁶.

İtilaf Devletleri, Yunanistan'ı kendi yanlarına çekmek için çeşitli tertiplere başvuruyorlardı. Özellikle de Venizelos'un "Megalo İdea" saplantısı gibi tarihi gerçeklerle, hukukla ve mantıkla ilgisi bulunmayan zaafından yararlanarak, O'na Anadolu'da toprak vadederek Yunanistan'ı kendi yanlarına çekmek istediler. Ayrıca Kral Konstantin üzerinde de baskı kurdular. Müttefiklerin, Çanakkale çıkarması sırasında İzmir'in Yunanlılara verileceği vaadi Venizelos için kaçırılmaması gereken bir fırsattı. Ancak, Genelkurmay Başkanlığı'na vekâleten bakan Albay Metexas bu fikre karşı çıkıyor ve Kral da Metexas'ı destekliyordu. Bunun üzerine Venizelos 6 Mart 1915'te istifa etti. Haziran 1915'te yapılan seçimlerden sonra tekrar iş başına geldi. Savaşa İtilaf Devletlerinin yanında katılma konusunda Kral ile Venizelos arasında süren uzun ihtilaf; Kral Konstantin'in yerini ikinci oğlu Alexander'e bırakarak ayrılmasından sonra sona erdi. Genç Kral Venizelos'un yayılmacı ideallerini onaylıyordu. Yeni bir hükümet kuran Venizelos, 26 Haziran 1917'de İttifak Devletleri'ne savaş ilân etti⁶⁷.

Venizelos iktidara gelişinden itibaren "Megalo İdea" hayallerini gerçekleştirmek için tamamen Büyük Britanya'ya dayanmıştır⁶⁸. Savaşın sonlarına doğru, 200 bin kişilik bir kuvvetle Makedonya Muharebelerinde İtilaf Devletleri yanında yer alan Yunanistan Başbakanı Venizelos, amacına ulaşmış⁶⁹ görünüyordu. Yunanistan'ı I. Paris Konferansı'nda söz sahibi yapan ve "Anadolu Macerasına" sürükleyen adım da böylece atılmıştı.

15 Mayıs 1919'da Yunanlıların İzmir'e asker çıkarmalarına yol açan ana düşünceyi ve sonuçlarını III. Bölümde incelemeye çalışacağız.

⁶⁶ Bkz.: Fahir ARMAOĞLU, a.g.e., s.451.

⁶⁷ 1908-1918 Arasında Yunanistan'daki gelişmeler için bkz.: Michael LLeWellyn SMITH, **Anadolu Üzerindeki Göz**, İstanbul 1978, s.39-79.

⁶⁸ Bkz.: Dimitri KİTSİKİS, **Yunan Propagandası**, 2.bakı, İstanbul 1974, s.23.

⁶⁹ Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, **Tarih IV; Türkiye Cumhuriyeti**, İstanbul 1934, s.28.

3. 1919-1952 Yılları Arasında Türk-Yunan İlişkileri Ve “Megalo İdea”

3. 1. 1919-1952 yılları arasında Türk-Yunan ilişkileri

Osmanlı Devleti'nin parçalanması I. Dünya Savaşı'nın en önemli ve temel sorunu olmuştu. “İtilâf Devletleri, Osmanlı Devleti'nin yıkılması halinde ortaya çıkacak mirası” aralarında paylaşmak için İstanbul, Londra, Sykes-Picot, St. Jean Maurienne gibi antlaşmalar imzalanmıştır⁷⁰. Rusya savaştan çekildiği için Yunanistan'a da pay verilebilirdi. İngiltere, İtalya'nın Ege sahillerine yerleşmesini de istemiyordu. Savaş bitince Venizelos, yaptığı hizmetlere karşılık Yunanistan'ın payını istedi. Venizelos'a göre zaten Yunan anavatanının bir parçası olan Batı ve Doğu Trakya kendilerine verilmeliydi. Yunanistan bununla da yetinemezdi, İzmir başta olmak üzere Batı Anadolu'da Yunanistan'ın olmalıydı. Venizelos, Tarihi ve kültürel yönden Batı Anadolu hep Yunan kalmıştır, diyordu.

Bir de Wilson ilkelerine göre bu bölgenin Yunanistan'a bırakılması gerektiğini, Rumların Batı Anadolu'da nüfusun çoğunluğunu teşkil ettiği⁷¹ iddialarını Yunan milyarderlerin (Sir Basil Zaharoff gibi) de desteği ile İngiltere, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri hükümetlerine ve kamuoylarına benimsetmeyi başardı. İngilizlerin büyük devlet adamı Winston Churchill'in şu sözleri Yunanistan'ın “Anadolu Macerası” için söylemiştir⁷²:

“Akıllı ve ileri görüşlü oldukları, konuşma sanatını da bildikleri için en zor sınavlarda arkadaşlarından üste çıkmış olan Winston, Lloyd George, Clemenceau gibi ün sahibi devlet adamlarının Venizelos tarafından Paris'te nasıl kandırılmış olduklarını bugüne kadar anlamış değilim”.

Winston Churchill anlamış mıdır, anlamazlıktan mı gelmiştir bilemeyiz. Bildiğimiz tarihi gerçekler özetle şöyledir⁷³:

⁷⁰ Oral SANDER, **a.g.e.**, s.250-275.

⁷¹ Venizelos'a göre Batı Anadolu, “Aşağı Yukarı Karadeniz'den Antalya Körfezine, Kuzey'de İzmit'in doğuşundan, güneyde Antalya Körfezinin batısından geçmek üzere çizilecek bir çizginin batısında kalan topraklar”. Geniş için bkz.: Dimitri KİTSİKİS, **a.g.e.**, s.32-74; Bu konu, bütün sınırları içinde bu kaynaklara değinilmedi. Ancak, “Seçme Bibliyografya” da kaynak örneklerine yer verdik.

⁷² İncelememizin niteliği gereği, birkaç sayfaya sığdırmak zorunda olduğumuz bu dönem ve kısım için ne Türk-Yunan ilişkilerinin bir bütün olarak vermek, ne de bu dönem ve kısımları içine alan temel kaynakları dipnotlarımızda göstermek mümkün olmadı. Örneğin, yalnızca Millî Mücadele dönemindeki temel kaynakların (“Nutuk” Gnkur., “Türk İstiklal Harbi “, Kazım Karabekir'in “İstiklal Harbimiz “gibi), adlarını vermek bu çalışmanın boyutlarını aşmaktadır.

⁷³ Bu dönemdeki Türk-Yunan ilişkileri için bkz.: Yusuf Hikmet BAYUR, Türkiye Devletinin..., s.14 v.d.; Salahi R. SONYEL, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış politikası** c.I, Ankara, 1973, Tevfik BIYIKLIOĞLU, **Trakya'da Millî Mücadele**, c.I-II, Ankara, 1955,1956; Gotthard JAESCHKE, **Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri**, Ankara, 1971; Kazım Özalp, **Millî Mücadele**. C.I-II, Ankara, 1971; M. Tayyib GÖKBİLGİN, “**Millî Mücadele Başlarken**, c.I-II. Ankara, 1965; Abdurrahman ÇAYCI, **a.g.m.**, **Foreign Policy**, Volume:5, Nos:1-2, Ankara, 1977, Ss.58-101; ... (Daha önce adı geçen eserler burada gösterildi. Ayrıca Bkz.: Murat HATİPOĞLU, Millî

Paris Barış Görüşmelerinde, Mondros Mütarekesi'nin 7. Maddesi'nin, bütün Anadolu için uygulanması ve bu iş için de Anlaşma Devletleri adına Yunanistan'ın görevlendirilmesi kararlaştırılmış. 15 Mayıs 1919 günü İngiliz, Fransız ve Amerikan savaş gemileriyle korunan bir Yunan Ordusu İzmir'e çıkarılmıştır. Türk'ün öz yurdu Anadolu'yu parçalamak ve yüzlerce yıl kendine tâbi bir Yunanistan'ın "Türk'ün kalbine itilmesi", İstanbul Hükümeti'nin üzerine aldığı görevi yerine getirecek şartlardan yoksun olması gibi nedenlerle, Atatürk'ün önderliğinde Yunanistan'a ve destekçisi emperyalist güçlerle karşı bağımsızlık ve özgürlük mücadelesi başlatılmıştır. Mayıs 1919 Eylül 1922 arasında ulu önder Atatürk'ün önderliğinde sürdürülen bağımsızlık ve özgürlük mücadelesi sonunda, Anadolu'da akla hayale sığdırılmayacak mezalimler yapan Yunan Ordusu, Atatürk'ün deyimi ile "vatanın haremî ismetinde boğulmuş ve kurtulabilen, kılıç artıkları, Megalo idea, hayalleriyle birlikte 9 Eylül 1922 tarihinde Ege Denizi'ne dökülmesinden sonra yeni bir Türk Devleti'nin kurulduğu "Lozan Barış Antlaşması"nın imzalanması ile bütün dünyaya da kabul ettirilmiş ve bu antlaşma Türk-Yunan ilişkilerinde bir denge unsuru oluşturulmuştur⁷⁴.

Ancak, burada üzerinde durmak istediğimiz ve incelememiz bakımından asıl önemli olan, Yunanlıları "Anadolu Macerasına" iten ana düşünce nedir? Bu, hiç kuşkusuz tüm yerli ve yabancı bilim adamları ve kendilerince de kabul edilen "Megalo İdea"dır. Kuruluşundan günümüze kadar bütün Yunan Hükümetleri tarafından gerçekleştirilmesine çalışılan "Megalo İdea"nın hedefleri, Türk-Yunan ilişkilerinin her dönemine damgasını vurmuştur. Bu bakımdan incelememizin daha önceki bölümlerinde de sık sık adı geçen; tarihle, hukukla, mantıkla hiçbir ilgisi bulunmayan "Megalo İdea"nın toplu bir özetini vermek istiyorum. Bu özeti verirken daha önce değindiğimiz hususları tekrar etmemeye de çalışacağız⁷⁵.

Yunanistan'ın bağımsız bir devlet olarak kurulmasından beri yöneticilere hâkim olan düşünce her zaman "Megalo İdea" olmuştur. Yunanistan'ın büyük ideali olan bu düşüncenin temeli, Yunan asıllı olan bütün insanların ve yaşadıkları toprakların millî bir devletin idaresinde birleştirilmesinden oluşur. Diğer bir deyişle bu düşünce başkenti ile birlikte eski Bizans'ın canlandırılması, iki kıtaya ve beş denize yayılan Büyük Yunanistan'ın yaratılmasıdır⁷⁶. Bu amaç için ulusal bir Yunan Devleti'nin kurulmasında ve sonrasında hilâle

Mücadelede Türk-Yunan İlişkileri (1919-1922) Hacettepe Üniversitesi, Basılmamış, Yüksek Lisans Tezi. (Ankara-1976)

⁷⁴ Abdurrahman Çaycı, "The Anatolian Adventure of Greece (1918-1923) **Foreign Policy**, Volume:5, Nos, 1-2, Ankara; 1977, s.58.

⁷⁵ Abdurrahman ÇAYCI, **y.a.g.m.**, s.58

⁷⁶ Kamuran GÜRÜN, "Türk-Yunan İlişkileri ve Lozan Antlaşması" **Atatürk Türkiye'sinde Dış Politika Sempozyumu (1923-1983), Bildiriler**, Boğaziçi Üniversitesi (24 October 1983), İstanbul, 1984, Ss.15-43. Ayrıca bkz.: Michael LLeWellyn Simith, **a.g.e.**, s.11

karşı haçın savunucuları olarak Ortodoks Kilisesi aracılığı ile Hristiyan halkların desteğini kazanmak ve eski Yunan uygarlığının mirasçıları olarak Avrupa elitini destek olarak arkasına almak mümkün olmuştur. Açıkça, Yunanistan'ın emperyalist politikasını yürütmek için kendi öz kaynakları ve araçları yeterli değildi. Bu nedenle Türklere karşı bütün hamlelerinde Yunan devlet adamları, büyük güçlerin desteğini almışlardır⁷⁷.

Yunanlıları “Anadolu Macerasına” sürükleyen düşünce “Megali İdea” ve bunun en büyük sorumlusu ise Elefterios Venizelos'tur. Küçük Yunanistan'ın büyük istekleri, “Megali İdea”nın ne olduğu, 1844 yılı Ocağında, Yunan Meclisinde, John Kolettis tarafından şu şekilde açıklanmaktadır⁷⁸:

“Yunanistan Krallığı, Yunanistan değildir. Sadece Yunanistan'ın en küçük ve en fakir bir parçasıdır. Yunanistan sadece Krallık ülkesi sakinleri olmayıp, Yanya ve Selanik yahut Serez veya Edirne ve İstanbul yahut Trabzon ve Girit veya Samos ve Yunan tarihine ve Yunan Irkına bağlanan bütün bölgelerde oturanlardır. Helenizm'in iki büyük merkezi vardır. Atina, kraliyetin merkezidir. İstanbul ise payitaht, bütün Yunanlıların ümit ve rüyaların şehridir.”

Yunanistan'ın kuruluşundan itibaren dış politikasına esas aldığı “Etnik-i Eteryay”nın faaliyet programı ise şöyledir⁷⁹:

- 1- Yunan Milletinin tam istiklâlinin temennisi.
- 2- Batı Trakya ve Selanik'in Yunanistan'a ilhakı.
- 3- Ege Adaları'nın Yunanistan'a ilhakı.
- 4- Batı Anadolu'nun Yunanistan'a ilhakı.
- 5- Pontus Rum Devleti'nin Yunanistan'a ilhakı.
- 6- Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı.
- 7- İmroz ve Bozcaada'nın Yunanistan'a ilhakı.
- 8- İstanbul'un işgal edilerek Doğu Roma İmparatorluğunun yeniden kurulması ve “Megali İdea”nın gerçekleştirilmesidir.

Megali İdea'nın gerçekleştirilebilmesi için 3 yolun mevcut olabileceği düşünülmüyordu⁸⁰.

⁷⁷ T.C. Gnkur..., **Türk Yunan İlişkileri ve Megali İdea**, s.43-44.

⁷⁸ Bu konuda geniş bilgi için bkz.: Dimitri KITSİKİS, **a.g.e.**, Michael Llewellyn Smith, **a.g.e.**; T.C. Gnkur..., **Türk-Yunan İlişkileri ve Megalo İdea**; Kamuran GÜRÜN, **a.g.m.**, s.17.

⁷⁹ Rum Patrikhanesi'nin Türk Yunan ilişkilerindeki rolü için bkz.: Yavuz ERCAN, “Türk-Yunan İlişkilerinde Rum Patrikhanesi'nin Rolü”, Tarih Boyunca Türk Yunan İlişkileri, Üçüncü Askeri..., Ss. 195-205(Konunun bir bütün olarak incelendiği bildiride bu husustaki önemli kaynaklarda gösterilmiştir. Bildirinin sonunda 206-209 sayfalarda yer alan tartışmalar bölümündeki katkı ve konuşmalar da ilginçtir.

- 1- İstanbul merkez olmak üzere Bizans İmparatorluğu'nun ihyası.
- 2- Osmanlı İmparatorluğu'nda Grek kültürünü ve ekonomik hâkimiyetini yerleştirip, Bizans'ı yeniden kurmak.
- 3- Bir irredantizm politikası takip ederek, "Megali İdea" ya dahil bölgeleri fırsatlar el verdikçe, kısım kısım Yunanistan Krallığı'na ilhak etmek.

İncelememizden de anlaşılacağı üzere, tatbikatta üçüncü yolun, yeni "Megali İdea"nın gerçekleştirilmesi için Osmanlı İmparatorluğu ile silahlı çatışmanın tercih edildiği veya sadece bunun çıkar yol olarak görüldüğü anlaşılıyor. 1918-1922 yılları arasında da aynı yol izlenmiştir.

Yunanistan, hedeflerine ulaşabilmek için daha önce belirtildiği üzere Büyük devletleri, Osmanlı İmparatorluğu'n içindeki Rumları ve "Rum Patrikhanesi"ni Türklerin aleyhine kullanmıştır⁸¹.

Yunanistan'ı "Anadolu Macerası"na sürükleyen "Megali İdea"yı siyasi platformuna oturtan kişi ise Elefterios Venizelos'tur. Tarihte, hukukla ve mantıkla ilgisi bulunmamakla birlikte, 15 Mayıs 1919'da Yunanlıların İzmir'e asker çıkarmalarına yol açan "Megali İdea" düşüncesinin tatbikatçısı olan Venizelos, 18 Ekim 1910 tarihinde başbakanlığa ilk geldiği günden itibaren ölümüne kadar (1936), Yunanistan'ın siyasi hayatını çok derinden etkilemiştir⁸². 1912'de Balkan uluslarını bir araya getirdi. Balkan Savaşları'nın sonucu olarak Epir, Makedonya ve Batı Trakya'nın önemli bir bölümünü fethederek topraklarını iki katına çıkardı. Bundan sonra da kendine hedef olarak Anadolu'yu seçti. Genç yaşlarında niyetlerini arkadaşlarına açan Venizelos, Skyros Adası'nı Ege'nin ortasında Helenizm'in bir coğrafi merkezi olarak düşünmüş, Ege'yi bir Yunan Gölü'ne çevirmek, Bizans İmparatorluğu'nu yeniden kurmak, Avrupa ve Asya'da Megali İdea'nın coğrafi sınırlarını da belirleyerek o'nun Siyasal platformunu da oluşturmuştur⁸³.

Mustafa Kemal Paşa, Samsun'a ayak bastığı günden beri, tam bağımsız Türkiye'yi kurabilmek için takip edilecek tek geçerli yolun düşmanı anavatanda boğmak olduğuna inanmıştı. Bu sadece saldırı ile mümkün olabilirdi. Ancak saldırı, silah, kuvvet ve manevra

⁸⁰ Bkz.: Abdurrahman ÇAYCI, **a.g.m.**, s.59 vd. Kamuran GÜRÜN, **a.g. bildiri**, s.18.

⁸¹ Abdurrahman ÇAYCI, **a.g.m.**, s.59.

⁸² Bkz.: Abdurrahman ÇAYCI, s.88-92, Ayrıca bkz.: Yuluğ Tekin KURAT, "Yunanistan'ın Küçük Asya Macerası" T.C. Gnkur... **Tarih Boyunca...**, Üçüncü... i Ss.407, 424; M. Murat HATİPOĞLU, "1918-1922 Yılları Arasında Yunanistan'daki Değişimler" **Türk Kültür Dergisi**, Yıl XXI (Kasım 1983), Sayı 247, Ss.765-777; 62 ve 67 numaralı dipnotlardaki eserler.

⁸³ Lozan Barışı hakkında geniş bilgi için bkz.: ATATÜRK, M. Kemal, **Nutuk II**, İstanbul 1980, s.309-418; Saha L. MERAY, **Lozan Barış Konferansı, Belgeler**, II. Takım, III. cilt, İstanbul 1933; Ali Naci KARACAN, **Lozan**, 2.baskı, İstanbul, (Milliyet Yayınları), 1971.

üstünlüğünü gerektiriyordu. Mustafa Kemal, en azından düşmana denk bir güç oluşturmak ve Türk askerlerinin cesareti ve kumanda yeteneği sayesinde üstünlük elde etmek istiyordu. Türk ulusu “varını-yoğunu” ortaya koyarak Atatürk’ün önderliğinde başlattığı özgürlük ve bağımsızlık mücadelesine katıldı.

Bu bölümün başında özetlediğimiz gelişmelerden sonra 26 Ağustos’ta başlatılan nihaî Türk saldırısı ile askerî açıdan Anadolu’daki Yunan Macerasına son verildi. 3-11 Ekim’de yapılan “Mudanya Mütarekesi” geçici bir durum yaratmıştı. Antlaşma sağlanamazsa savaş tekrar başlayabilirdi. Yeni bir savaştan kaçınmak için kalıcı bir barışın yapılması gerekiyordu. İttifak Devletleri Lozan’da yapılacak görüşmelerine İstanbul Hükümeti’ni de davet ettiler. Bu devletlerin, İstanbul Hükümeti’ni Ankara Hükümeti’ne karşı kullanma niyetleri belliydi. Ankara, sultanlığı ilga ederek bu gayreti önledi. Mustafa Kemal’in tam güvenini kazanmış olan General İsmet Paşa, Ankara Hükümeti’ni temsil etmek üzere Lozan’a gönderildi⁸⁴.

Bu Kısımda; “Millî Mücadele” de Türk-Yunan ilişkilerine birkaç cümle ile değindik. Bunun nedeni gerek Lozan Antlaşması ile ilgili görüşmelere gerek 1923-38 arasındaki gelişmelere ve nihayet 1939-52 yılları arasındaki sorunlara esas teşkil eden temel unsurun “Megali İdea” hayalini gerçekleştirmeye çalışan Yunanistan’ın bu programını biraz daha ayrıntılı olarak anlatabilmek içindi. Başka bir deyişle Yunanistan’ı Anadolu macerasına sürükleyen ve yayılmacı politikasının temel felsefesini oluşturan, XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Yunan şairi Rıgas tarafından “Etnik-i Eterya” cemiyeti adı altında kurulan, Rus Çar’ının dağılan bu derneği tekrar himayesine alması ile 1814’te tekrar kurulup korunan, Fener Patrikhanesi başta olmak üzere Osmanlı İmparatorluğu içinde her bakımdan rahat ve güven içinde yaşayan Rumlarca büyütülen hatta Halet Efendi gibi Osmanlı yönetiminin üst makamlarına kadar yükselebilen yerli hainlerce himaye edilen, bütün Yunanlılarca ve her dönemde kurulan hükümetlerince “millî bir amaç” olarak benimsenen, amacına ulaşmak için her yolu mubah sayarak insanlık dışı bütün vahşetleri yapan Etnik-i Eterya’nın faaliyet programı bilinmeden, Türk-Yunan ilişkileri anlaşılmaz ve açıklanamaz.

3. 2. 1923-1938 Yılları Arasında Türk-Yunan İlişkileri

Lozan barış görüşmeleri sadece Türk-Yunan sorunlarını değil bundan çok daha önemli ve zor olmak üzere İtilaf Devletleri ile Türkiye arasındaki sorunları da ele almakta idi⁸⁵. Bunların birincisi, Türk-Yunan barışının esaslarını sağlamak, ikincisi Osmanlı Devleti’nin

⁸⁴ Bkz.: İsmail SOYSAL, **Tarihçeleri ve Açıklamaları İle Birlikte Türkiye’nin Siyasal Antlaşmaları**, c.I. (1920-1945), Ankara 1983, Tarihçe için bkz.: Ss.67-84; Barış Antlaşması: s.85-139; Sözleşmeler ve diğer konular: s.140-244.

⁸⁵ **Nutuk II**, s.384.

tarihe karıştığını kabul ederek yeni Türk Devleti'ni ve davasını tanımak, üçüncüsü de Osmanlı İmparatorluğu'nun Türkler adına yabancılara vermiş olduğu imtiyazları tasfiye etmekte. Lozan Konferansı'nda İtilaf Devletleri üzerinde birleştikleri ortak menfaatlerini korumak istiyorlar; Osmanlı Devleti'nden elde ettikleri her türlü imtiyazları, en çokta kapitülasyonları korumak istiyorlar, yeni bir Türk Devleti'nin kurulmuş olduğunu bir türlü kabul etmek istemiyorlardı⁸⁶. Atatürk, bu hususu şöyle açıklamıştır⁸⁷:

“Bu antlaşma, Türk Milletine karşı yüzyıllardan beri hazırlanmış ve Sevr Antlaşmasıyla tamamlandığı zannedilmiş büyük bir suikastın, sonunda neticesiz bırakıldığını ifade eder bir vesikadır. Osmanlı devri tarihinde benzeri görülmemiş bir siyasi zafer eseridir”. Atatürk Devri dış politikasının temel amacını ise şöyle özetlemek mümkündür⁸⁸:

“Atatürk'ün hayatı boyunca üzerinde titizlikle durduğu amaç her bakımdan tam istiklâline sahip bir devlet yaratmaktır. Millî mücadele bunun için yapılmış, Lozan'da aylarca kapitülasyonlar üzerinde bundan dolayı tartışılmıştır. Emperyalist güçleri “Mehmetçiğin Süngüsü” ile yurttan süren Atatürk, bundan sonra temel hedef olarak çağdaşlaşmayı almıştır”.

“Lozan'da toprak isteklerinde ölçülü fakat millî iktisadî ve siyasi bakımdan tam istiklâline sahip homojen millî bir devlet oluşturmaya büyük özen göstermiştir. Böylece çağdaşlaşmanın ilk şartı olan tam bağımsızlık gerçekleştirilmiştir⁸⁹.”

Lozan Konferansı'nda, Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunlar; sınırlarını tespiti ile “ahali mübadelesidir”. Ayrıca Yunanistan'dan başka diğer devletleri de ilgilendiren genel af, savaş zararlarının tazmini ve azınlıklar konuları vardır. Sivil ve asker esirlerin mübadelesi barıştan önce yapılmış bulunuyordu, bu Lozan'da tasdik edildi⁹⁰. Yunanistan savaş tazminatı yerine Karaağacı Türkiye'ye verecekti. Meriç Nehri Türk-Yunan sınırı olarak kabul edilmiştir. (Karaağaç, Türkiye'de kalmak üzere)⁹¹. Lozan Antlaşması'nın 12. Maddesine göre “İmroz ve Bozcaadaları ile Tavşan Adaları dışında, Doğu Akdeniz Adaları ve özellikle Limni, Semadirek, Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya Adaları” Yunanistan'a verilecek fakat “Midilli, Sisam ve Nikarya Adaları” askersiz hale getirilecek, harp araç ve gereçlerinden arındırılacaktı

⁸⁶ Abdurrahman ÇAYCI, “Atatürk ve Türkiye'nin Çağdaşlaşması Problemi”, **Atatürk Döneminin Sosyo-Ekonomik Sorunları, Seminerde Sunulan Tebliğler** (30 Haziran-1 Temmuz 1981-Kayseri), Ankara 1982'i s.1 (Bildirinin tamamı: Ss.1-11).

⁸⁷ Abdurrahman ÇAYCI, “**Yukarıda adı geçen bildiri**, s.5. Atatürk için çağdaşlaşma bir amaç değil, fakat Türkiye Cumhuriyeti'nin daima yaşaması için bir vasıta”

⁸⁸ Bkz.: İsmail SOYSAL, **a.g.e.**, s.184-186.

⁸⁹ İsmail SOYSAL, **a.g.e.**, s.178.

⁹⁰ İsmail SOYSAL, **a.g.e.**, s.89-90.

⁹¹ İ. SOYSAL, **a.g.e.**, s.177-183.

(Madde 13)⁹². 1923-1932 yılları arasında Türk-Yunan ilişkilerinde gerginlik yaratan en önemli sorun, Türkiye’de kalan Rumlarla, Yunanistan’da kalan Türklerin değişimi (mübadele sorunu)du. Bu sorun Lozan Antlaşması’nda el ele alınmış, 30 Ocak 1923 günü imzalanan “Türk Ve Rum Nüfus Mübadelesine İlişkin Sözleşme Ve Protokol” imzalanmıştır⁹³. Buna göre “Türk topraklarında yerleşmiş Rum Ortodoks dininden Türk uyrukları ile Yunan topraklarında yerleşmiş Müslüman dininden Yunan uyruklarının, 1 Mayıs 1923 tarihinden başlayarak zorunlu mübadelesine girişilecektir (madde 1). Ancak bu mübadele “İstanbul’da oturan Rumlar” ve Batı Trakya’da oturan Müslümanları kapsamayacaktır. (Madde 2)⁹⁴.

“1923-1932 yılları arasındaki dönemde Türk dış politikası Lozan’dan kalan sorunların etkisi altında ve uluslararası ilişkilerinin genel seyrinden çok tek tek devletlerin Türkiye’ye karşı izledikleri politikaya göre gelişmiştir. 1923-1938 yılları arasındaki dönemde ise Türk dış politikasını uluslararası ilişkilerin genel çerçevesi içinde incelemek gerekir. Türkiye’nin dış politikadaki ana amacı büyük güçlüklerle elde edilen bağımsızlık ve toprak bütünlüğünün uluslararası statüko içinde korunması ve sürdürülmesidir”⁹⁵.

Bu dönemde Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunların en önemlisi “Türk-Yunan Etabli” anlaşmazlığıdır. Yeni kurulan Türk Devleti’nin amacı her bakımdan tam bağımsız homojen millî bir devlet oluşturabilmektir. Yunanistan ise İstanbul’da mümkün olduğu kadar fazla Rum bırakmak istiyordu. Mübadele sorununun özünü bu iki unsur teşkil ediyordu. Bu bakımda mübadele ile ilgili sözleşme ve protokolde 30 Ekim 1918’den önce İstanbul Belediye sınırları içinde yerleşmiş (etabli) bulunan Rumlarla Batı Trakya Türkleri bu değişimin dışında tutulacak yani bunlar buldukları yerde kalacaklardı. Sözleşmede kurulması öngörülen komisyon kurulmuştu fakat bir türlü sonuç alınamıyordu. İlişkiler, Yunanistan’ın Batı Trakya Türklerinin mallarına el koyması ve buralara Türkiye’den gelen Rumları yerleştirmesi üzerine Türkiye’de İstanbul Rumlarının mallarına el koydu. 1925 yılında Adalet Divanı da sorunu çözümlenememiş, aynı yıl Yunanistan’a gönderilen Türk elçisinin de bu sorununun çözümünde fazla bir katkısı olmamıştı. Yeni bir savaş ihtimali dahi doğuran sorunun çözümü için, 1 Aralık 1926’da bir antlaşma imzalandı ise de uygulamadan doğan pürüzler giderilemedi⁹⁶. Yunanistan, 1922’deki Anadolu macerasından sonra bir iç bunalıma

⁹² İ. SOYSAL, *a.g.e.*, s.177.

⁹³ Oral SANDER, *a.g.e.*, S.368.

⁹⁴ Fahir ARMAOĞLU, *a.g.e.*, s.649-650.

⁹⁵ 1922-1946 Yılları Arasında Yunanistan’daki siyasal iktidar değişiklikleri için bkz.: Kamuran GÜRÜN, *Türk Yunan İlişkileri ve...*, S.19-23.

⁹⁶ Daha geniş bilgi için bkz.: Mehmet GÖNLÜBOL- Cem SAR v.d., *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973)*, Genişletilmiş üçüncü baskı, Ankara 1974, S.72-73; Ayrıca bkz.: Salahi R. SONYEL, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, c.II. Ankara 1986.

düşmüştü. Hükümetler, kısa süreli olarak iş başında kalabiliyordu, ülke sorunlarını da bir sonraki hükümete devretmeyi menfaatleri bakımından yararlı gördüklerinden, Yunanistan'a getirilecek Rumların yerleştirilmesi işinin de kendi dönemlerinde yapılmasını istemiyorlardı⁹⁷. Atatürk'ün homojen millî bir devlet oluşturmaya yönelik bir sorun olarak gördüğü nüfus mübadelesi, 1928 Ağustos'unda tekrar Yunanistan Başbakanı olan Venizelos'un Türk-Yunan ilişkilerindeki bu sorunun özellikle Yunanistan'a vereceği yasal ve ekonomik zararları göz önüne alarak başlattığı yumuşama tutumunu olumlu karşılayan Ankara Hükümeti ile yapılan görüşmeler sonucunda çözüldü ve iki devlet arasında ahali değişimini yeni esaslara göre düzenleyen 10 Haziran 1930 Antlaşması imzalandı. Yedi yıldan beri devam eden anlaşmazlıklara son veren karşılıklı münasebetlerde yeni bir dönemi başlatan bu antlaşmaya göre⁹⁸:

“Geldikleri tarih ve doğdukları yer ne olursa olsun mübadeleden istisna edilmiş olan İstanbul'daki Rumlarla, Batı Trakya'daki Türklere “etabli” sıfatı tanınacaktır”.

Bu antlaşmanın imzalanması münasebetiyle İsmet Paşa, Başbakan Venizelos'u Ankara'ya davet etti. Venizelos ve Dışişleri Bakanı Mihalakopoulos 27-31 Ekim 1930 tarihleri arasında Türkiye'yi ziyaret ettiler. Bu ziyaret sırasında 30 Ekim 1930 günü iki ülke arasında “Dostluk Tarafsızlık Antlaşması”, “Uzlaşma ve Hakem Antlaşması⁹⁹”; “Deniz Kuvvetlerinin Tahdidi Hakkında Protokol: İkamet, Ticaret ve Seyri Sefain Sözleşmesi” isimli üç belge imza edildi. Antlaşmaları Başbakanlar ve Dışişleri Bakanları imzaladılar¹⁰⁰. Yunan Başbakanı'nın bu ziyareti 2 Ekim 1931'de İsmet Paşa ve Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras tarafından iade edildi. Bu şekilde başlayan dostluk, Venizelos'un Başbakanlıktan ayrılmasından sonra da devam etti.

1933 Eylül'ünde Yunan Başbakanı Çaldaris ve Dışişleri Bakanı Maximis'in Ankara'ya ziyaretlerinde 14 Eylül 1933 günü iki devlet arasında “İçtenlikli Antlaşma-Entente Cordiale” imzalandı¹⁰¹. Atatürk döneminde Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan son antlaşma 30 Ekim 1930 Tarihli Dostluk ve 14 Eylül 1933 tarihli “Entente Cordiale” antlaşmasına ek olarak imzalanan 27 Nisan 1938 tarihli anlaşmadır¹⁰².

⁹⁷ Bkz.: İsmail SOYSAL, **a.g.e.**, S.391-392.

⁹⁸ Kamuran GÜRÜN, **a.g.m.**, S.38, “İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Sözleşmesi 17 Mart 1964 günü Türkiye tarafında feshedilmiştir, diğerleri nazari olarak yürürlüktedir.

⁹⁹ “Entente Cordiale”nin metni için bkz.: İ. SOYSAL **a.g.e.**, S.435-436.

¹⁰⁰ Bkz.: İ. SOYSAL **a.g.e.**, S.589-590.

¹⁰¹ İsmail SOYSAL **a.g.e.**, S.590.

¹⁰² Bkz.: T.C. Dış İşleri Bakanlığı, **Cumhuriyet'in İlk On Yılı ve Balkan Paktı**, Ankara 1974, S.308-341.

Günümüzde de yürürlükte olan bu antlaşmanın herhangi bir maddesini aşağıda aynen veriyoruz. Bu bize, Yunanistan'ın anlaşmalarına ne ölçüde uyduğunu göstermesi bakımından önemlidir¹⁰³.

“Madde 3: Batılı iki yüksek taraf kendi toprakları üzerinde öteki ülkenin esenlik güvenliğini bozmak ya da hükümetini değiştirmek amacını güden örgüt ve kümelerin oluşmasına ve yerleşmesine; bundan başka öteki ülkeye karşı propaganda ya da başkaca herhangi bir araçla savaşım amacını güden kişiler ve kümelerin oturmasına hiçbir zaman olanak vermemeyi yükümlenirler”.

Yunanistan'ı doğrudan ilgilendirmesi bakımından şu hususun da belirtilmesinde yarar vardır:

Atatürk'ün barışçı politikası sonucu Türkiye'nin Balkan ülkeleri ile imzaladığı ikili antlaşmalar ile Türkiye aracılığıyla beş Balkan devleti dolaylı olarak anlaşmış oluyordular. Neuilly Antlaşmasını kendi lehine değiştirmek isteyen Bulgaristan, bu ittifak sisteminin dışında kalmıştır. Türkiye, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya arasında 9 Şubat 1934'te Atina'da, Balkanlarda barışın güçlendirilmesi amacıyla “Balkan Antantı” kurulmuştur¹⁰⁴.

Özetlersek, 1930 Antlaşmasından sonra Türk-Yunan ilişkileri “Kıbrıs uyuşmazlığına” gelinceye kadar iki devlet arasında yeni bir dönem açmıştır. Fakat ne Lozan Antlaşması ne de 1930-38 yılları arasında imzalanan diğer antlaşmalar da iki devlet arasındaki bütün ülke sorunlarını çözümlenememiştir. Bir diğer nokta da 1923-38 yılları arasındaki Türk-Yunan ilişkilerindeki düzelmeyi sağlayan devlet adamı bize göre; Atatürk'ün “yurtta barış dünyada barış” ilkesinin dış politikasına yön verdiği Türkiye Cumhuriyeti Devleti'dir. Bu dönemden önce ve sonra Yunanistan tarafından izlenen yayılmacı politika, bizim bu sonucu çıkarmamızı kolaylaştırmıştır.

3. 3. 1939 – 1952 Yılları Arasında Türk-Yunan İlişkileri

1939-52 yılları arasında Türk-Yunan ilişkilerini uluslararası gelişmeler bakımından ele alınıp incelemek gerekirse de konumuzun bütünlüğü ve boyutları bakımından buna imkânımız

¹⁰³ İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türk Dış Politikası için bkz.: Ahmet Şükrü ESMER-Oral SANDER, “İkinci Dünya Savaşında Türk Dış Politikası”, **Olaylarla Türk Dış Politikası (Bölüm II)**, Ankara 1974, Ss.147-200; Bölüm III: Mehmet GÖNLÜBOL-Haluk ÜLMAN, “İkinci Dünya Savaşında Türk Dış Politikası (1945-1965) I. Genel Durum”, A. Suat BİLGE, “Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Türk-Sovyet İlişkileri; Duygu SEZER, “Ekonomik İlişkiler”, **Olaylarla Türk Dış Politikası**, Ss.205-587; Oral SANDER, **Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965)**, Ankara 1969.

¹⁰⁴ Ahmet Şükrü ESMER-Oral SANDER, **a.g.e.**, S.159-160.

yoktur. Bu nedenle Türk-Yunan ilişkilerinde önemli görülen bazı konuları özetlemekle yetineceğiz¹⁰⁵.

İkinci Dünya Savaşı başlarken Türk-Yunan ilişkileri yakın ve samimi bir iş birliği havasına girmişti. Balkan Paketi'nin Yunan Meclisinde tasdiki sırasında muhalefet lideri olan Venizelos, bu paktın hiçbir şekilde İtalya'ya karşı işlememesi için bir çekince konmasını meclise kabul ettirmiş olduğundan İtalya'nın Yunanistan'a saldırıya geçmesi üzerine onun yardımına gitmek gibi bir mecburiyet ne Türkiye'ye ne de diğer Balkan Paketi devletleri için mevcut bulunmuyordu. Bulgaristan'ın Yunanistan'a saldırması durumunda ise Türkiye, müttefikine -Yunanistan'a- yardım edeceğini Bulgaristan'a bildirmiş, Alman Büyükelçisi'ni de durumdan haberdar etmiştir.

Bulgaristan savaştan uzak tutulunca Yunanistan, Bulgar sınırındaki askerlerini çekerek İtalya ile savaşabilme imkânı bulmuştur. Bu suretle Türkiye, Yunan iddialarının aksine Yunanistan'a dolaylı bir şekilde yardım etmiştir¹⁰⁶. Türkiye, savaş boyunca Yunanistan'a her türlü insani yardımı yapmış, Kahire'ye göç etmiş olan Yunan Hükümetine veya Mısır'da kurulan Yunan Ordusuna katılmak üzere Yunanistan'dan kaçanların takip ettikleri yol daima Adalar'dan Türkiye'ye geçiş şeklinde olmuş ve bu kişiler Türkiye'de daima yakın ilgi ve yardım görmüşlerdir¹⁰⁷.

Türkiye, II. Dünya Savaşı'na katılması yolunda savaşan bütün devletlerce yapılan gayretleri boşa çıkarmış ve savaş dışında kalmayı başarabilmiştir¹⁰⁸.

Türkiye, savaş sırasında özellikle de savaş sonrasında SSCB'nin tehditleri ve toprak talepleri ile karşılaşmıştır. Bu şartlar altında zaten 1936'da başlayan Batılı devletler safında yerini alma politikası izleyen Türkiye Batılı ülkelerin oluşturdukları bir savunma paketi olan NATO'ya yönelmiştir. Türkiye, "Kuzey Atlantik Paketi" veya NATO denen, Amerika, Kanada, Norveç, Danimarka, Hollanda, Belçika, Lüksemburg, İngiltere, Fransa, Portekiz, İzlanda ve İtalya'dan oluşan 12 devlet arasında 4 Nisan 1949'da Washington'da oluşturulan Pakta, 25 Haziran 1950'de patlak veren Kore Savaşı'nda gösterdiği başarıdan dolayı 21 Eylül 1951'de NATO konseyi tarafından resmen davet edilmiştir. TBMM'nin konu ile ilgili aldığı olumlu karar sonrasında ise 19 Şubat 1952'de NATO ittifakı içindeki yerini almıştır.

¹⁰⁵ Kamuran GÜRÜN, **a.g.m.**, S.42-43.

¹⁰⁶ Geniş bilgi için bkz.: Ahmet Şükrü ESMER-Oral SANDER, **a.g.e.**, s.172-196.

¹⁰⁷ Komünist tehlikesine, özellikle de Sovyet Rusya'nın yayılmacı politikasına engel olmak, genel olarak Batı Avrupa ve özel olarak da Yunanistan'ın içinde bulunduğu iç savaştan kurtulması ve Avrupa'nın güvenliğinin sağlanması için ilan edilen Truman Doktrini, II. Dünya Savaşı sonunda Sovyet tehdidine karşı Türkiye'nin savunmasını da ön görmüştür. Bkz.: Oral SANDER, **Türk Amerikan İlişkileri**, Ankara 1969, s.11. v.d.

¹⁰⁸ Fahir ARMAOĞLU, **a.g.e.**, S.779-780, 813-814.

Yunanistan'ın NATO'ya daveti ve NATO'ya kabul edilmesi aynı gün alınan kararlarla oldu¹⁰⁹. Türkiye ve Yunanistan, Sovyet Rusya tehdidinden ABD Başkanı Truman'ın 1947 yılı Mart'ında ilân ettiği "Truman Doktrini" ile başlayan gelişmeler sonucunda kurtulabilmişlerdir. Başka bir ifade ile her iki ülke de NATO'ya girmekle toprak bütünlüğünü ve dış politikalarını ABD başta olmak üzere 13 devletin ittifakına bağlamışlardır¹¹⁰. Savaş sona erdikten sonra Yunanistan'daki iç savaş süresince Türkiye, Yunanistan'ın yanında olmuş. Her iki devlette **Truman Doktrininden** aynı anda faydalanmaya başlamış ve NATO'ya girme konusunda ortak çaba harcayarak ilgili pakta aynı tarihte birlikte girmişlerdir. 1952 yılında iki devlet arasında en yüksek düzeyde karşılıklı ziyaretler gerçekleştirilmiş, Fahir ARMAOĞLU'nun belirttiği gibi¹¹¹:

"Türkiye ile Yunanistan arasındaki bu karşılıklı ziyaretler, bütün görüntüsü ile mutlu bir balayına benziyordu. Sanki Balkan Birliği ve Balkan Antantının tatlı havası yeniden canlanmıştı. Tabii bu orada Yugoslavya'da ihmal edilmemiş onunla da temaslar kurulmuştur".

1939-52 yılları arasındaki Türk-Yunan ilişkileri konusuna son vermeden önce şu önemli hususu da belirtmekte fayda vardır:

1947 yılında İtalya'dan alınarak büyük devletlerin kararı ile Rodos ve 12 Ada'yı alan Yunanistan durumunu daha da güçlendirmiştir. 1930'da başlayan Türk-Yunan ilişkilerindeki "balayı dönemi" her ne kadar 9 Şubat 1934 yılında "Balkan Paktı"nın imzalanması ile sürdürülmüşse de 1940'lı yılların sonlarına doğru başlayan Kıbrıs Sorunu bu samimiyet ve iş birliğini zamanla ortadan kaldırmıştır. Yunanistan'ın 1954-58 döneminde Kıbrıs'ta uygulamaya soktuğu "Enosis" girişimleri sonucunda, 1955'den itibaren Türkiye ile Yunanistan ilişkilerinde yeniden çatışma dönemi başlamıştır.

Sonuç olarak 1923-52 dönemi, Türk-Yunan ilişkilerini özetlemek istersek; Yunanistan, Türkiye'de daha fazla Rum bırakarak "Megali İdea"yı gerçekleştirmek için çaba harcamış, yayılmacı politikasını Türkiye aleyhine sürdürerek Rodos ve 12 Ada'yı bir oldu-bitti ile ele geçirmiştir. Türkiye ise "mübadele meselesinde" tam bağımsız millî ve homojen bir yeni Türk Devleti kurmak ve devam ettirmek azminde ve kararında olduğu için bu konuda Yunanistan'a taviz vermemiştir. Yunanistan'ı içinde bulunduğu güçlü şartlarda her zaman

¹⁰⁹ Fahir ARMAOĞLU, **a.g.e.**, S.814.

¹¹⁰ Şerafettin TURAN, **a.g.e.**, S53.

¹¹¹ Şerafettin TURAN, **a.g.e.**, S814-816. Kıbrıs sorunu hakkında daha geniş bilgi için bkz.: Rifat UÇAROL, **a.g.e.**, S.559-588; Murat SARICA-Erdoğan REZİÇ, Özer ESKİYURT, **Kıbrıs Sorunu**, İstanbul 1975; Yılmaz ALTUĞ, "The Cyprus Conflict" **Foreign Policy**, Valum:5, Nos:1-2, Ss.118-147; **a.g.m.** nin zengin bibliyografyası için bkz.: Ss.144-147.

desteklemiş fakat Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı girişimlerine karşı çıkararak "Megali İdea" hayali peşinde koşan Yunanistan'a buna izin veremeyeceğini çeşitli vesilelerle göstermiştir.

Sonuç:

- 1- Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasını sağlayan ve yayılcılığını destekleyen Rusya, İngiltere ve Fransa başta olmak üzere Batılı büyük devletler ve Avrupa kamuoyudur. Batılı devletlerin ve kamuoyunun Yunanistan'dan yana bir tavır almasının temel nedeni ise "Batı Medeniyeti"nin "Greko-Romen" temeline dayandığı inancı ve Eski Yunan Kültürüne duyduğu hayranlıktır. Türklerin ayrı dinden ve kültürden olmaları, Avrupa'yı Viyana kapılarına dayanarak tehdit etmeleri de ikinci nedeni teşkil eder. Batı kamuoyunun Türk-Yunan anlaşmazlıklarında iktisadi, siyasi ve stratejik önem ve öncelikleri dikkate alarak objektif hareket ettiği pek görülmemiştir.
- 2- Yunanistan, kuruluşundan incelediğimiz dönemin sonuna (bugüne) kadar topraklarını devamlı bir şekilde Türklerin aleyhine genişletmek için Osmanlı İmparatorluğu'na karşı izlediği yayılcı politikayı Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı da sürdürmek istemiştir.
- 3- Yunanistan'ın yayılcı politikası, "Megali İdea"nın gerçekleştirilmesine yöneliktir. Greklerin yaşadığı bölgeleri içine alan tek bir devlet düşüncesinden hareketle ırkçı ve şoven bir nitelik arz eden "Büyük Yunanistan"ı -sözde "Bizans-Grek İmparatorluğu"nu yeniden kurmak- şeklinde özetleyebileceğimiz hayali projesini uygulayabilmek için her yola başvurmuştur. Bağımsız bir devlet olmasından sonra Osmanlı İmparatorluğu toprakları aleyhinde sürekli genişleyen Yunanistan, Balkan Savaşları ile topraklarını iki katına çıkarmış, 1947 yılı sonunda İmroz, Bozcaada ve Tuvran Adaları dışında, bütün Ege Adaları'nın hukuken de sahibi olmuştur. "Megali İdea"yı gerçekleştirme yolunda, Yunanistan'ın attığı adımları küçümsemek; tarihi gerçekleri inkâr etmek demektir. Başka bir ifade ile "Divan-ı Hümayun Başkâtibi Halet Efendi'nin davranışını benimsemek demektir.
- 4- Tarihle, hukukla ve mantıkla ilgisi bulunmamakla birlikte 15 Mayıs 1919' da Yunanlıların İzmir'e asker çıkarmalarına yol açan temel düşünce "Megali İdea" ve "Megali İdea"yı milli bir amaç-ülkü biçiminde eyleme dönüştüren Venizelos'tur. Yunanistan'ın "Anadolu Macerası"na çıkmasını destekleyen devletler ise, İngiltere, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri'dir. Yunanistan'ın "Megali İdea"sı, İstiklal Savaşı ile "Vatanın haremî istikametinde boğulmuştur". Askeri zaferden sonra imzalanan Lozan Antlaşması, Türk-Yunan ilişkilerinde belli bir statüko ortaya çıkarmıştır. Fakat bu antlaşma, önceden mevcut olmayan veya düşünülmeyen bazı sorunları beraberinde getirmiştir. Lozan'dan sonra Yunanistan ile aramızdaki sorunların tamamı bu ortaklaşa tespit edilmiş statükoda, ortaklaşa antlaşmaya dayanmayan değişikliklerden veya statükonun yanlış yorumlanmasından doğmuştur.
- 5- "Etnik-i Eteryâ"nın çalışma programını ve hedeflerini dış politikasına ilke edinmiş olan Yunanistan Devleti ve Hükümetleri, Türkiye'ye karşı izledikleri yayılcı politikalarında her araca başvurmuş, dini, askeri, siyasi ittifaklar aramışlardır. Yunanlılar, güçlü ve yaygın bir propaganda çalışması ile hemen hemen her dönemde batı kamuoyunun ve devletlerinin maddi ve manevi desteklerinden yararlanmışlardır. Bu konuda pek çok örnek verebiliriz; Büyük devletlerin zorlaması ile 1881'de Yunanistan'a, Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak vermek zorunda kalması, 1897

Osmanlı-Yunan Savaşı'nda Atina üzerine yürüyen Türk Ordusu'nun ilerlemesinin Batılı devletlerce yapılan baskılar sonucunda durdurulması, Yunan askerlerinin "Anadolu Macerası" sırasında yaptığı mezalimlerin Batı kamuoyuna Türkler'in Hristiyanlara yaptığı zulümler gibi gösterilmesi, 1947 Paris Antlaşması ile İtalya'dan alına Rodos ve 12 Ada'nın Yunanistan'a verilmesi gibi... Kendi gücü ile Türkler'e karşı bir başarı sağlayamayan Yunanistan, Batılı devletler veya "Megali İdea"sını gerçekleştirmeye yardım edecek her devlet veya etnik unsur ile işbirliği yapmaktan çekinmemiştir.

- 6- Yunanistan, topraklarını genişletmek için her ülkedeki Rum zenginlerinden ve azınlığından yararlanmıştır. Atatürk'ün her bakımdan tam bağımsızlığına sahip, homojen bir Türk Devleti oluşturmaya büyük özen göstermesi sonucunda; "Türk ve Rum Ahalinin Değişimi"nin büyük ölçüde sağlanması ile Yunanistan'ın "Megali İdea"yı gerçekleştirmek için kullandığı bir aracı elinden almaya çalışmıştır.
- 7- İstanbul Rum Patrikhanesi; Yunanistan'ın bağımsız bir devlet oluşundan başlayarak, önce Osmanlı Devleti sonra da Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı Yunanistan'ın izlediği saldırgan ve yayılcı politikasını gizli ya da açıkça desteklemiş, Türk-Yunan ilişkilerinde her dönemde önemli rol oynamıştır. Fatih Sultan Mehmet devrinden beri ayrıcalıklı statüsünü sürdüren bu kurum, Cumhuriyet Dönemi'nde Etnik-i Eteryay ile fikir birliğinde olmadığına dair bir açıklamada bile bulunmamıştır.
- 8- Türkiye ile Yunanistan arasında, Atatürk'ün izlediği bölgede yumuşama ve bölgesel iş birliği politikası ile barışı milletlerarasında yayma çabaları sonucu başlayan iyi ilişkiler dönemi 1954 yılına kadar sürmüştür. Yunanistan, her dönemde Türkler'in en buhranlı günlerini, "Megali İdea"sını gerçekleştirmek için bir fırsat olarak değerlendirmiştir. Buna karşılık Osmanlı Devleti yüz yıllarca huzur içinde, din ve geleneklerini devam ettirerek "Yunanlılar"ı ve "Rumlar"ı bünyesinde yaşatmıştır. Türkiye, Yunanistan'a karşı uygulayacağı politikasını planlarken ve uygularken uzun süreli stratejiler belirleyerek zamanın ve şartların gereklerine göre hareket etmelidir. Yunanistan'a hiçbir zaman tam olarak güvenilmemesi gerektiği tarihin ispat ettiği bir gerçek olarak akılda tutulmalıdır. "Yurtta Barış Dünyada Barış" ilkesini dış politikasının temeli yapan Atatürk'ün, uluslararası şartlar ve güç dengesini iyi hesaplayarak; 20 Temmuz 1936'da **Montreu Sözleşmesi** ile Boğazlar üzerinde egemenliğimizi sınırlayan hükümlerin kaldırılmasının sağlaması ve **Hatay**'ın Anavatan'a katılması, gibi çabaları hatırlanmalıdır. Türkiye'nin yurttan ve dünyada **barışın** sağlanmasına yapacağı katkının her bakımdan güçlü olmasına, birlik ve beraberliğini korumasına bağlı olduğu, unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

ABDULLAH PAŞA: **1328 Balkan Harbi'nde Şark Ordusu Kumandanı Abdullah Paşa'nın Hatıratı**, İstanbul 1336.

AKÇURA, Yusuf: **Osmanlı Devleti'nin Dağılma Devir (XVIII ve XIX.Asırlarda)**, 2. Baskı, Ankara, 1985.

AKÇİN, Sina: "Paris Barış Konferansı'nın Yunanlılar'ı İzmir'e Çıkartma Kararı" **Üçüncü Askeri Tarih Semineri, Bildiriler: Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri (20Temmuz 1974'e kadar)**, (21-23 Mayıs 1986). Ankara, Gnkur. Basımevi, 1986, Ss. 174-188.

ANTAR, Yücel:" Yunanistan'ın Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti'ne Yönelik Geleneksel Politikasında Temel Yaklaşımlar" **T.B. Türk Yunan İ., Üçüncü....**, Ss.1-16

AKYÜZ, Yahya: **Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu, 1919-1922**, Ankara, 1975.

ALEXANDRİS, Alaxis: **The Greek Minority of İstanbul and Greek Turkishrelations, 1918-1974**, Athens, 1983.

ALTUĞ, Yılmaz:" Lozan'da Sınırlar Sorunu" **B.T.T.D., 34(Temmuz 1970)** Ss. 36-37.

_____ : "The Cyrprus Confict", **Foreign Policy, K Volume 5, Nos:1-2, Ankara, 1977, Ss.118-147.**

ARMAOĞLU, Fahir: **Siyasi Tarih (1789-1860)**. Ankara, 1964.

_____ : **Kıbrıs Meselesi, 1954-1969**. Ankara, 1964.

_____ : **20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)**, Ankara, 1984.

_____ : "Kıbrıs Meselesinin Türk Yunan İlişkilerinde Yarattığı Krizler", T.B., Türk-Yunan İ., üçüncü...; Ss.317-340.

ATATÜRK, Mustafa Kemal: **Büyük Nutuk**, III. cilt, İstanbul, 1980.

_____ : **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, III. cilt, Ankara, 1945-1959.

_____ : **Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri**, Ankara, 1964.

_____ : **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Tamim ve Telgrafları**, c.V, Ankara, 1972.

ATAY, Falih Rıfkı: **Çankaya (1881-1938)**, İstanbul, 1969.

AYDEMİR, Şevket Süreyya: **Tek Adam, Mustafa Kemal**, III. cilt, Ankara, 1964-1971

_____ : **İkinci Adam, İsmet İnönü**, II. Cilt, İstanbul, 1966-1967.

_____ : **Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa**, III. Cilt, İstanbul, 1971-1972.

BAŞTAV, Şerif: "Greeks Under The Ottoman Rule, (1453-1831)" **Foreign Policy**, Volume 5, Nos 1-2, Ankara, 1977, Ss.6-28.

BAYAR, Celal: **Ben de Yazdım**, VIII cilt, İstanbul, 1966-1969.

BAYUR, Yusuf Hikmet: **Türk İnkılabı Tarihi**, c.I, kısım 1 ve2, c. II, c.III, Ankara, 1959, 1967.

_____ : **XX. Yüzyılda Türklüğün Tarihi ve Acun Siyasası Üzerine Etkileri**, Ankara, 1974.

_____ : **Türkiye Devleti'nin Dış Siyasası**, Ankara, 1973.

- BAYTOK, Taner: **İngiliz Kaynaklarında Türk Kurtuluş Savaşı**, Ankara, 1970.
- BELEN Fahri: **Türk Kurtuluş Savaşı, Askeri, Siyasi ve Sosyal Yönleriyle**, Ankara, 1983.
- BIYIKLIOĞLU Tevfik: **Trakya’da Millî Mücadele**, II. Cilt, Ankara, 1955, 1956.
- BİLGE, A. Suat: “Kıbrıs Uyuşmazlığı” **Olaylarla Türk Dış Politikası**, Ankara, 1974, Ss. 347-467.
- BOURNE Kenneth: “İngiltere ve Girit İsyanı 1866-69”, Çev.: Y.T. KUBAT, **D.T.C.F. Tarih Araştırmaları Dergisi**, c.1, sayo,1, Ankara 1963, Ss.259-268.
- CEBESÖY, Ali Fuat: **Millî Mücadele Hatıraları**, İstanbul, 1953.
- _____ : **Siyasi Hatıralar**, II. Cilt, İstanbul, 1933.
- CEMİL, M. BİLSEL: **Lozan**, II. Cilt, İstanbul, 1933.
- ÇAYCI, Abdurrahman: **Büyük Sahra’da Türk Fransız Rekabeti, (1858-1911)**, Erzurum, 1970.
- _____ : “The Anatolian Adventure of Greece, (1918-1923)”, **Foreign Policy**, Volume 5, No, 1-2, Ankara, 1977, Ss.58-101
- _____ : “Atatürk ve Türkiye’nin Çağdaşlaşması Problemi” **Atatürk Döneminin Sosyo Ekonomik Sorunları Semineri, Seminere Sunulan Tebliğler**, (30 Haziran-1 Temmuz 1981 Kayseri), Ankara, 1982, Ss. 1-11.
- _____ : “Atatürk “Küçük Türk-İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1980, ss. 205-228.
- ÇELİK, Edip: **100 Soruda Türkiye’nin Dış Politika Tarihi**, İstanbul, 1969.
- DALLOT Louis: **Siyasi Tarih**, Çev. Oktay AKEAL, İstanbul, 1966.
- DANIŞMEND, İsmail Hami: **Osmanlı Tarih Kronolojisi**, c. IV, İstanbul, 1972.
- DAVISON, Roderic H.: **Turkish Diplomacy From Muundros to Lausanne**, Prenceton, 1953.
- DE NOVA, J.A: **American Interests in the Middle East**, Mineapolis, 1963.
- DELMAS, Claude: **Avrupa Uygarlık Tarihi**, İstanbul, 1973.
- DRIAULT, E. LIERITIER, M.: **Histoire Diplomatixue de La Greece, denuis 1821’a nos jours**, Paris, 1925-26, V. Cilt.
- DOĞAN İzzettin: “Atatürk’ün Dış Politikası ve Uluslararası İlişkiler Anlayışı”, **Çağdaş Düşüncenin Işığında Atatürk**, İstanbul, 1983, S.s113-205
- _____ : “Kıbrıs Sorununun Milletlerarası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi”, İstanbul, **H.F.M.**, 1975, Ss.3-4.
- DOUMAS, C.L: “History and Cyprus Problem “**Social Sciences**, (Wunifield), 43(3), June 1968, 146-152.
- ERENDİL, Muzaffer: “Yunanlıların Kökeni ve Yunan Milletiyle (Greklerle) ilgili kavram ve Deyimler”, **T.B. Türk Yunan İ. Üçüncü...**, Ss.102-111.
- ERCAN, Yavuz: “Türk-Yunan İlişkilerinde Rum Patrikhanesinin Rolü” **T. B. Türk-Yunan İ. Üçüncü...** Ss.195-205
- ERİM, Nihat: **Uluslararası Hukuku ve siyasi Tarih Metinleri, Osmanlı İmparatorluğu Antlaşmaları c.I.** Ankara, 1953.

ERKİN, Feridun Cemal: **Dışışlerinde 34 Yıl**, Anılar-Yorumlar, c.I., Ankara, 1980.

_____ : **Uluslararası Politika Stratejileri**, İstanbul, 1984.

_____ : **Türk-Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi**, Ankara, 1968.

ESMER, Ahmet Şükrü: **Siyasi Tarih, (1919-1938)**, Ankara, 1953.

_____ : “İkinci Dünya Savaşı’nda Türk Dış Politikası” **Olaylarla Türk Dış Politikası**, Ankara, 1974, Ss.147-200.

EVANS, Laurence: **Türkiye’nin Paylaşılması (1914-1924)**, Çev. Tevfik, ALANAY, İstanbul, 1972

FEROZ Ahmet: **İttihat ve Terakki**, (1908-1914), Çev. Nuren Ülken, İstanbul, 1971.

FEYZİOĞLU, Turhan: Atatürk’ün Dış Politikası’nın Özellikleri İlke ve Amaçları, **Atatürk Türkiye’sinde Dış Politika Sempozyumu (1923-1983)**, (Boğaziçi Üni. A. İ. Ve İ.T.Ens., 24 October, 1983), İstanbul, 1984, Ss. 1-13.

FOREIGN POLICY ENSTITUTE, Foreign Police, Volume 5, Nos 1-2, Ankara In February, 1977.

GAXOTT, Pierce: **Fransız İhtilali Tarihi**, 2. Baskı, Çev. Semih TİRYAKİOĞLU, İstanbul, 1969.

GAZİOĞLU- A: İngiliz İdaresinde Kıbrıs, (1878-1960), İstanbul, 1960.

G. NORADUNGHIEEN EFENDİ: **Recuell d’Actes Internationanx de L’Empire Ottoman, (1878-1902)**, c. IV, Paris, 1903.

GÖKBİLGİN, M. Tayyib: **Millî Mücadele Başlarken**, II. Cilt, Ankara, 1965.

Grew, Joseph C.: **Turbulent Ara**. C. I., Londra, 1853.

GÖNLÜBOL, Mehmet – SAR Cem ve diğerleri: **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1923)** Genişletilmiş Üçüncü baskı, Ankara, 1974.

GÖNLÜBOL, Mehmet – SAR Cem: **Atatürk ve Türkiye’nin Dış Politikası (1919-1938)**, İstanbul, 1963.(

GÖNLÜBOL Mehmet: **Uluslararası Politika: İlkeler-Kavramlar Kurumlar**, Ankara, 1978.

GÖNLÜBOL, Mehmet – ÜLMAN, Haluk: “Türk Dış Politikasının Yirmi Yılı, 1947-1965”, S.B.F. Dergisi, c. XXI, (1966), No, 1, Ss.143-182.

GÜRÜN, Kamuran: Ermeni Dosyası, Ankara, 1983

_____ : “Türk – Yunan İlişkileri ve Lozan Antlaşması” **Atatürk Türkiye’sinde Dış Politika Sempozyum (1923-1983)**, Bildiriler, (Boğaziçi Üniversitesi 24 October 1983), İstanbul, 1984, Ss.15-43

HALİL, Ali: Atatürkçü Dış Politika ve NATO ve Türkiye, İstanbul, 1968.

HATİPOĞLU, Murat: “Eleftrios Venizelos’un 1910 Yılında İktidara Gelmesiyle Megali İdea’nın Kazandığı Yeni Boyutlar”, T. B. Türk- Yunan İ., Üçüncü... Ss.456-468.

_____ : “1918-1922 Yılları Arasında Yunanistan’da Değişmeler“, **Türk Kültürü**, Yıl XXI, (Kasım 1983), Sayı, 247, Ss.765-777.

_____ : **Millî Mücadele’de Türk-Yunan İlişkileri**, Hacettepe Üniversitesi, Yayınlanmamış, Yüksek Lisans Tezi. (1986).

HENDERSON, Sir Neville: **Water Under The Bridges**, Londra, 1945.

- HOFFMAN, George W.: The Balkans in Transition, New York, 1963.
- İNALCIK, HALİL: Osmanlı İmparatorluğu'nda Kültür ve Teşkilat" **Türk Dünyası El Kitabı**, Ankara, 1976, Ss. 947-990.
- JAESCHKE, Cotthard: **Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi**, II. cilt, Ankara, 1970-1973.
- _____ : **Türk Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri**, Ankara, 1971.
- JELAVİCH, Barbara, **Balkan Tarihi – 18 – 19. Yüzyıllar, Küre Yayınları, İstanbul, 2006.**
- _____ : **Balkan Tarihi – 20 Yüzyıl**, Küre Yayınları, İstanbul, 2006
- KARABEKİR, Kazım: **İstiklal Harbimiz**, İstanbul, 1966.
- KARACAN, Ali Naci: **Lozan**, 2. Baskı, İstanbul, 1971.
- KARAL, Enver Ziya: **Osmanlı Tarihi**, c. V. VI, VII, VIII, 1970-1983.
- _____ : **Atatürk'ten Düşünceler**, İstanbul, 1986.
- KİTRİKİS, Dimitri: **Yunan Propagandası**, 2. Baskı İstanbul 1974
- _____ : "20. Asırda Karşılaştırmalı Türk-Yunan Tarihi Özeti", **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, cilt 2, Çev. Abdurrahman DEDE, Sayı 8, İstanbul 1980.
- KANSU, Mazhar Müfit: **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber**, II. Cilt, 2.Baskı, Ankara, 1986.
- KONROSS, Lord: **Atatürk, Bir Milletten Yeniden Doğuşu**, Çev., Ayhan Tezel, İstanbul, 1967.
- KOCABAŞ, Süleyman: **Türk-Yunan Mücadelesi**, Ankara, 1984.
- KOCATÜRK, Utkan: **Atatürk ve Türk Devrimi Kronolojisi**, 1918-1938, Ankara, 1973
- KÖPRÜLÜ, Fuat: **Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu**, Ankara, 1984.
- KURAN,ERCÜMENT: "Foreign Policy of Greece (1830-1866)" **Foreign Policy**, Volume, 5, No, 1-2, Ankara, 1977, Ss. 29-37
- KURAT, Akdes Nimet: **Türkiye ve Rusya**, (1798-1919), Ankara, 1970.
- KURAT, Luluğ Tekin: **Osmanlı İmparatorluğu'nun Paylaşılması**, 2.Baskı Ankara, 1986.
- _____ : "Türk Topraklarının Paylaşılması Hazırlıkları, SEVR, **B. T. T. D**, 58, S.7-19; 59, Ss.23-28.
- _____ : "Yunanistan'ın Küçük Asya Macerası", **T. B. Türk-Yunan İ., Üçüncü...**, Ss.407-427.
- _____ : "1878 Kıbrıs Konvansiyonu ve Enosis Kıvılcımları **D. T. C. F. Tarih Araştırmaları Dergisi**, C.III, Sayı 4-5, Ankara 1965, Ss.157-163.
- KUTAY, Cemal: **Etniki Eteryadan Günümüze Ege'nin Türk Kalma Savaşı**, İstanbul, 1980.
- KÜRKCÜER, Orhan Melih: **Siyasal Tarih**, (1789-1960), 5. Baskı, Ankara, 1972.
- KÜRKCÜOĞLU, Ömer: **Türk-İngiliz İlişkileri**, (1919-1926), Ankara, 1978.
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat: "Yunan İsyanı Sırasında Anadolu ve Adalar Rumlarının Tutumları ve Sonuçları" **T.B. Türk-Yunan İ., Üçüncü...**, Ss.133-157.

LESTIEN, Georges – CERE ROGER: **İki Dünya Savaşı: 1914-1918, 1939-1945**, Çev. Nihal ÖNAL İstanbul, 1966.

LEWIS, Bernard: **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Çev., Metin KIRATLI, Ankara, 1970.

_____ : "Recent Development in Turkey", **International Affairs**, (London), Vol XXVIII, (Kuly 1951), Ss.322-233.

Mc NEILL, William: **Dünya Tarihi**, Çev. Alaaddin ŞENEL, İstanbul, 1985.

MEHMET SALAHİ: **Girit Meselesi, (1866-1889)**, Hazırlayan, Münir AKTEPE, İstanbul, 1967.

MAUROİS, Andre: **1939 Harbinin Menşeleri**, Çev. M.T., İstanbul, 1940.

MERAY, Seha L.- OLCAY, Osman: **Osmanlı İmparatorluğunun Çöküş Belgeleri**, (Mondros Bırakışması, Sever Antlaşması ile İlgili Bilgiler), Ankara 1977.

MERAY, Saha L.: Lozan Barış Konferansı, Belgeler, II. Takım, VIII cilt, Ankara, 1972.

_____ : **Uzay ve Milletlerarası Hukuku**, Ankara, 1964.

_____ : **Lozan'ın Bir Öncüsü Prof. Ahmet Selahattin Bey, 1878-1920**, Ankara, 1976.

EERE-HUDGE, E.R: **Turkish Foreign Policy, 1918-1948**, Ambilly- Annemusse, 1950.

ORAL, Cevit: **Akdeniz Meselesi**, (Cumhuriyet Matbaası), İstanbul, 1945.

ORHONLU, Cengiz: "The Greek Kingdom the Ottoman State, (1866-1885), **Foreign Policy**, Volume 5 Nos 1-2, Ankara, 1977, Ss. 38-57.

_____ : "Yunan İşgalinin Meydana Getirdiği Göç ve Yunanlıların Yaptıkları "Tehcir 'in Sonuçları Hakkında Bazı Düşünceler" **Bellekten**, c. XXXVIII, (Ankara, Ekim 1973), Sayı 148, Ss.485-495.

ÖKGÜN, A. Gündüz: **Türkiye'nin Taraf Olduğu Milletlerarası Antlaşmalar** Rehberi, 1920-1961, Ankara, 1962.

ÖNDEŞ, Osman: **2. Dünya Savaşı, 1939-1945**, İstanbul, 1974.

ÖZALP, Kazım: **Millî Mücadele, (1919-1922)**, II. Cilt, Ankara, 1971.

ÖZKAN, Cemal: "Türkiye'nin Komşusu Yunanistan ile İlişkilerin Dünü Bugünü", **Güncel Konular**, (17 Ağustos 1986) Sayı, 7, Gnkur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayını, Ankara, 1986.

ÖZKAYA, Yücel: "1821 Yunan (Eflak-Buğdan) isyanları ve Avrupalıların İsyan karşısındaki Tutumları," **T.B. Türk-Yunan İ., Üçüncü...**, Ss.114-130.

PSOMIADES, H.S.: **The Eastern Question The Last Phase A Study in Greeck -Turkish Diplomacy**, Selanik, 1968.

RENOUVIN, P.: Histoire des relations internotionales, T.V-VI, Le XIX e Siecle, Paris, 1955.

SAKA, Mehmet: **Ege Denizi Adalarında Türk Hakları**, 2.Baskı, İstanbul, 1974.

SALIŞIK, Selahattin: **Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri ve Etniki Eterya**, İstanbul, 1968.

SANDER, Oral: **Balkan Gelişmeleri ve Türkiye, (1945?1965)**, Ankara, 1969.

_____ : **Siyasi Tarih**, Ankara, 1987.

_____ : “Türk Dış Politikasında Sürekliliğin Nedenleri”, S.B.F. Dergisi, c.XXXVII, (Eylül-Aralık 1982). No34, Ss.102-117.

_____ : **Türk-Amerikan İlişkileri**, 1847-1964, Ankara, 1979.

SARICA, Murat: Siyasal Tarih, 2.baskı, İstanbul, 1983.

SARICA, Murat – TEZİÇ, Erdoğan – ESKİYURT-: **Kıbrıs Sorunu**, Ankara, 1975.

SELEK, Sabahattin: Anadolu İhtilali, 6.baskı, İstanbul, 1976.

SEIGHNOBOS, Charles: **Avrupa Milletlerinin Mukayeseli Tarihi**, Çev., Semih Tiryakioğlu, İstanbul, 1960.

SHAW, Standford: **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, c. II: (1280-1808)**, İstanbul, 1982.

SHAW, Standford J.- SHAW, Ezel Kural: **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, c. II: 1808-1975**, İstanbul, 1983.

SEITH, Micheal, LLevelllyn: **Anadolu Üzerindeki Göz**, İstanbul, 1978

SONYEL, Salahi R.: “Lozan ‘da Türk Diplomasisi, Eylül 1922-Ağustos 1923” **Bellekten**, 149, (1974), Ss.41-117.

_____ : **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politikası, II. cilt, Ankara**, 1973-1986.

_____ : “Büyük Devletlerin Osmanlı İmparatorluğu’nu Parçalama Çabalarında Hıristiyan Azınlıkların Rolü, **Bellekten**, c. L, (Nisan 1986), Sayı 195, Ss.647-665.

SOYAK, Hasan Rıza: **Atatürk’ten Hatıralar, II. Cilt**, İstanbul, 1973

SOYSAL, İsmail: **Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye’nin Siyasal Antlaşmaları, 1920-1965, 2. Baskı**, Ankara, 1983.

_____ : **Fransız İhtilali ve Türk-Fransız Diplomasi Münasebetleri**, 1789-1802, Anlara, 1964.

SÜLEYMAN TEVFIK- ABDULLAH ZÜHDİ: Devlet-i Aliyye-i Osmaniye ve **Yunan Muharebesi (1314)**, İstanbul, 1315.

SÜRGEVİL, Sabri: **1897 Osmanlı Yunan Savaşı ve İzmir**, Ss.296-316

ŞAHİN, K. Süreyya: **Fener Patrikhanesi ve Türkiye**, İstanbul, 1980.

ŞENEL, Alaaddin: **Siyasal Düşünceler Tarihi, Çağlar Boyunca Siyasal Düşüncenin Değişimi**, Ankara, 1982.

ŞİMŞİR Bilal N.: **Ege Sorunu, Belgeler, c.I.,1912-1913**, Anakra,1976.

_____ : **İngiliz Belgeleriyle Sakarya’dan İzmir’e (1921-1922)**, İstanbul, 1972.

_____ : **İngiliz Belgeleriyle Atatürk,1919-1938**, c. I, Nisan 1920, Ankara 1973; c.II, Nisan-Aralık 1920, Ankara, 1975.

_____ : “The Fight Over the Aegen Islands”, **Foreign Policy**, Volume 5, Nos, 1,2, Ss.148-219.

TANSEL, SELAHATTİN: **Mondros’tan Mudanya’ya Kadar**, IV cilt, Ankara, 1973-1974.

TENGİRŞENK, Yusuf Kemal: **Vatan Hizmetinde**, Ankara, 1983.

- TIMUR Taner: **Kurtuluş ve Yükseliş Döneminde Osmanlı Toplumsal Düzeni**, Ankara, 1979.
- _____ : **Türk Devrimi, Tarihi Anlamı ve Felsefi Temeli**, Ankara, 1968.
- _____ : **Türk Devrimi ve Sonrası**, Ankara, 1971.
- TOYNBEE, Arnold J.: **The Western Question in Greece and an Turkey**, Londra, 1923.
- TUKİN, Cemal: **Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi**, İstanbul, 1947.
- _____ : “Girit”, **İslam Ansiklopedisi**, c. IV, (İstanbul, 1948), Ss. 791-804.
- TUNAYA, Tarık Zafer: **Türkiye’de Siyasi Partiler**, II. Cilt, İstanbul, 1984-1986.
- TUNCER, Hüner, **“Doğu Sorunu” ve Büyük Güçler (1853 – 1878)**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2003.
- _____ , **Osmanlı’nın Rumeli’yi Kaybı (1878 – 1914)**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2010
- TURAN, İlter: **NATO İttifak’ının Stratejik ve Siyasi Sorunları**, İstanbul, 1971.
- TURAN Şerafettin: “Rodos ve 12 Ada’nın Türk Hakimiyetinden Çıkışı”, **Atatürk Konferansları II 1964-1968.**, Ankara, 1970, Ss.45-87.
- _____ : “Geçmişten Günümüze Ege Adaları Sorunu”, **T.B. Türk-Yunan İ., Üçüncü...**, Ss.35-53.
- TÜRKGELDİ Ali: **Mondros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi**, Ankara, 1948.
- _____ : **Görüp İşittiklerim**, Ankara, 1951.
- _____ : **Mesail-i Mühümme-i Siyasiye**, Yayına Hazırlayan, Bekir Sıtkı Baykal, III. cilt, Ankara, 1962-1966.
- T.C. Dış İşleri Bakanlığı: **Cumhuriyet’in İlk On Yılı Ve Balkan Paktı (1923-1934)**, Türkiye Dış Politikasında 50.Yıl Serisi, Ankara, 1974.
- T.C. Gnkur. Harp Tarihi Daire Başkanlığı: **1897 Osmanlı-Yunan Harbi**, Ankara, 1965.
- _____ : **İstiklal Harbi c. IV: İstiklal Harbinde Ayaklanmalar**, Ankara 1974.
- _____ : **Balkan Harbi Tarihi**, C. VIII, **Osmanlı Deniz Harekâtı (1912-1913)** İstanbul, 1965.